

ORÍGENS Y FONTS

DE LA NACIÓ CATALANA

Lo Pare F. Fita diu que Benidorm es l'antigua *Gili* ibérica, y qu'aqueixa ciutat correspon á la *Alonai* de Tolomeo ó sia á 'Ελευσα; En A. Fernandez-Guerra, disinteix y posa Alo á Villajoyosa, y nosaltres veyent las dos ciutats tan acostadas ne fem una ciutat *dyopolis*, es dir doble, com l'Indica-Ampurias, es dir, Gili-Alo ó Gili-Elousa.

Mes no 's cregui que fentho axis volguém sortir de la dificultat donant á Alo las monedas de Gaili. Empero farém sí observar que *Gaili* en l' época ibérica faria un gran comers, com ho indica l' haver acunyat moneda, y com d' Alo no se 'n coneix es impossible no atribuir las monedas de Gaili á Alo, que tan prop de la ciutat ibérica estava.

No queda ara altre sortida que sostenir resoltament qu' *Elo* es l' *Elis* del Bisantí, ó bé qu' *Elis*, *Eles*, *Elaes*, *Elaias* es la *Alonais* de Tolomeo, es dir, la ciutat doble *Gili-Elaias*, Benidorm y Villajoyosa.

Ja está dit que nosaltres estém per la segona atribució.

puig basta considerar qu' un país tan fétil, tan rich com la Contestania necessitava d' un port de comers d' exportació, que havia de donar lloch á una ciutat notable, digna d' ésser mencionada pels geógrafos é historiadors.

Nos queda, donchs, l' Elo de Montalegre formant una ciutat apart; estudiém ara lo verdader nom d' aqueixa ciutat per nosaltres famosa.

Elo sona, segons En Fernandez-Guerra, *Ello, Elle, Elo, Eliph*. D' aqueixas quatre formas la primera es romana, la segona y tercera visigóthicas, y la quarta mozárabe.

Sospitant ja En Fernandez-Guerra, que 'l nom d' Elo, podia molt bé no ésser grech, diu que pot venir de: «*cualquiera de sus formas semíticas* אלה, אלוה, אלוין, אילה, אלל, אלה, אלוה, אלוין, אילה, אלל, (robustum, fortem, rotundum esse), con lo cual entre los hebreos, fenicios y siriacos la voz אלה, EL, fué una de las que designaban á Dios, por el atributo de fortaleza (1).

Fins aquí conformes; mes com En Fernandez-Guerra té á empenyo l'assimilar *Elo* ab l'*Elis* del Bisantí, continúa á poch dihent: *que la idea del templo erigido al luminar del dia en nuestra ciudad Elotana, hubo de transformar sin duda el Elo en Elis*. Aixó 'ns sembla molt inexacte.

Si fou un poble semítich lo qui aixecá lo temple al *lluminar del dia*, lo nom d' Elo no vé d' aqueix temple dedicat al Sol, per quant lo nom del Sol en hebraich es אלה Heres, poétich; *Elion*, ó אלוה.

Volentlo fer sortir del grech *Helis*, no hi havia perque fer l' enumeració de las formas semíticas d' *Elo*, mes com ja s' haurá notat per ellas tornavam á la idea d' *Elaia*.

¡Y lo que poden las preocupacions en los homens de ciencia! Res li era tan fácil al Sr. Fernandez-Guerra com treure l' *Elis* del Bisantí del nom semítich *Heres*, puig que com ensenyan Geseni, Ewald y demás hebraistas, la א cambia en ה ab gran freqüencia, d' ahont, aqueixa vegada, *per corrupció probada*, tenian *Eles* nom igual (ab un sol cambi de vocal) á l' *Elis* de Esteve de Bisanci.

(1) *Idem idem* plana 131.

Y bé, si aixó s' hagués dit, á pesar de son incontestable carácter científich, nosaltres hi hauriam fet oposició, filla tal volta de la convicció en qu' estém de haver trovat lo verdader nom, y per lo tant la verdadera etimología de la ciutat del *Cerro de los Santos*.

Creyém sí, que 'l nom d' *Elo* vé del seu temple famós, y d' ésser aqueix temple dedicat al Sol, mes no al sol *Heres*; ni al sol *Helis*.

Si En Rada y Delgado al probar que lo temple d' *Elo* era dedicat al deu-Sol, hagués estudiat á quin deu-Sol de las antigüas religions corresponía lo dit santuari, hauría resolt la qüestió que tan embolicada sembla, y per cert que per ferho los materials li queyan de las mans; desgraciadament l' idea de que tot es grech en la Contestania no li deixa veure clar lo que ho es més que la llum del més hermós sol d' estiu.

Nosaltres demostrarem ab tot rigor al estudiar la Religió dels primitius catalans, que lo temple del *Cerro de los Santos* era dedicat al Sol, com Sol, *Adonis-Osiris*, qu' era lo deu עֵלִיֹן *Elioun* de la Fenicia y de l' Asiria. Y aquí hi há que repetir lo que avans havém dit de las preocupacions dels sabis, puig lo mateix senyor De la Rada y Delgado, diu que *El* hebraich, es igual á *Il* fenici, com ensenya S. Geroni, y axis que Sanchoniaton digué *Ilon*, עֵלִיֹן per nombrar al deu Kronos. Llegeixis, donchs, *El* per compte d' *Il*, y tindré *Elion* per compte d' *Ilon*, aixó es *Elion*.

Reduir *Elioun* á *Elo* es empresa facilíssima, recordant sobre tot que'ls visigoths ja deyan *Eloe*, diptongo l' *oe* que tal vegada reproduhiria 'l sò que tingués en la pronunciació lo triptongo *iou*. De modo que si *iou*, *oe*, no representan més que un sò, lo qu' es indubtable, si á la forma visigóthica afegim la *n* final, tenim lo nom sem'tich *Eloen* igual á *Elioun* del que no tenim més que fer caure la *n* final per trovar *Elo*.

La supressió de la *n*, sent una consonant, es cosa que mereix demostrarse: y bé, nosaltres dihém que tal supres-

sió es del tot conforme al geni del poble ibèrich ó catalá, com ho demostra 'l fet de que nosaltres havém suprimit totas las *enes* finals: y aixís dihéim:

bastó—per *baston*,
 cor—per *corazon*,
 turró—per *turron*,
 lleó—per *leon*,
 teló—per *telon*,
 falcó—per *halcon*, etc.,

repugnant, donchs, d' un modo tan notable al geni dels Catalans la *n* final, res més lógich que suposar, puig tals qualitats son ingénitas, que ja quan los semitas fundadors d' *Elioun* vingueren al nostre país, ja 'l poble aborigena pronunciava per compte d' *Elioun Elo*, com de segur ho faria avuy, puig que sens cap aprensió etimológica suprimeix de noms propis y substantius la *n* final quant la trova, dihent Montesió, per compte de *Montesion*; vagó, per *vagon*; carbó, per *carbon*; pá, per *pan*, etc.

Comparant ara las dos etimologías, fillas una y altre del temple solar tenim:

Eres.—Elis.—Elo.

Elioun.—Eloun.—Elon.—Elo.

de modo que mentres per *Eres* havém de buscar un cambi de consonant, per *Elioun* la contracció *Elo* surt d' un modo tan natural com científich.

No havém acabat encara: coneixém l' etimología d' *Elo* mes no coneixém lo seu nom com ciutat. Havém dit que pels romans lo dit nom es *Elo*, ó *Ello*, y pels visigoths y mozárabes *Elle*, *Eloe* y *Eliph*, ara havém d' afegir que, segons nos fa saber En A. Fernandez-Guerra, en lo Códice Vigilá y altres del Escorial y Toledo, *Elo* sona, *Elotha*, *Elotana*, *Eiothana*, *Eiotha* y *Eihota*, y que quant la creació del regne de Theudimer, quant l' entrada dels árabes, zona en lo seu districte una ciutat *Eio*, y no *Ota* ú *Opta* com per error escrigué Casiri (1).

(1). *Obra y lloch citats*, plana 146.

Examinant aquesta nova forma del nom d' Elo diu lo dit autor, que el célebre P. Florez s' equivocá al fer d' *Elotana* un sustantiu y no un genitiu d' *Ecclesia*, puig lo *tan* significa *patria*, *possessió*, etc. Nosaltres creyém que aquí l' equivocat es En Fernandez-Guerra, bé qu' En Florez acertés per casualitat, y que no sols s' equivoca en la correcció, si no en no veure en lo sustantiu que critica lo verdader nom d' *Elo*, tal vegada escrit d' aquesta manera pels romans com abreviació, puig com veurém, lo nom d' *Elo* es un nom compost.

Daniel dona al deu dels babilónichs lo nom d' *Iathik*, y com ha demostrat Mövers, dita apelació passa als fenicis que 'n feren *Ithon*, *Ithan*; (1) ara bé, sent Elioun la principal divinitat del Líbano y dels fenicis, era l' *Ithony* l' *Ithan*, es dir, «l' antich, lo vell»: y veus aquí perque lo seu Adonis per compte d' ésser un jovenet com l' Ossiris egipci, y l' Adonis grech, es un home ja entrat en anys, circumstancia d' un gran valer per lo que veurém més en devant y en altre lloch. Donchs si *Elioun* es *Elioun-Ithan* y la ciutat de la Contestania que 'ns ocupa era dedicada á dit deu, lo nom de dita ciutat era *Elioun-Ithan(a)*.

La contracció d' *Elioun-Ithana* en *Eithana*, del códice Vigilá surt per ella mateixa, tan evident es, y per tant no 'ns ha de sorprendre que 'ls árabes ne fessin tot curt *Eio*, puig que tot curt los romans ne feren *Elo*.

Donchs la Ciutat siro-árabe á que correspon *Elo*, no 's deya ni *Elo*, ni *Ello* sino—*ELIOUN-Ithan*, que llatínizada dona *Elio-than(a)*, *Elo-tana*, y per contracció *Elo*.

Impossible, donchs, d' atribuir als *Contestans* un origen y una civilisació contraria á la del poble Iber ó Catalá.

Edetans.—Ja havém dit que l' Edetania comprenia l' actual provincia de Valencia y tota la part d' Aragó entre l' Ebro y monts Ibérichs.

(1) Mövers.—*Die Phoenizier* tomo I. plana 259.

Segons l'opinió avuy admesa l'Edetania tira son nom de la ciutat de *Edeta* ó *Hedeta*, ja completament arruinada quan l'època històrica; puig ja del temps de Tolomeo havia canviat lo seu nom pel de *Lauria* nom que correspon á l'actual Liria de prop Valencia.

A nosaltres no 'ns repugna aquesta explicació; mes ne volém proposar un altre.

Quant los Chethas se 'n pujaren desde 'l S. d' Espanya cap al E., seguint lo camí d' Hércules, devant del Ebro, es ben segur que 's deturarian, puig comensant del altre costat una regió faréstech y montanyosa no se 'n anirian per dalt los monts fins assegurar la seva dominació en las ricas vegas del Guadalaviar y de la dreta del Ebro. Donchs per nosaltres l'*Edetania* no es més que la primitiva *Chetha-thania*, es dir, lo primer país dels Chethas.

Treure d' un nom l' altre, es de lo més senzill, y tan rigurosa es la mutació, que 'l més previngut contra las etimologías ha de confessar la nostra reducció, puig que de *Cheta-thania* fem *Heda-thania*, sols fent caure l' aspiració y suavisant la *t* ab *d*, lletra la *d* ó la *t* que 's difícil distingir en l' alfabet ibèrich, podent servir l' una per l' altre; de modo que segons la llengua que aquí 's parlava en lo temps á que 'ns referim, lo mateix tenia dir *Cheta-thania* que *Cheda-dania*, d' ahont ne sortiren Hede-tania y Sardania. Recordis per la supressió de la *C* de *Ch* lo qu' havém dit més amunt, puig la *C* no es més qu' un sonido, una aspiració que podia molt bé modificar lo nostre poble aborigena.

Res prova tan que en los noms particulars de pobles no hi ha que buscar noms de nacionalitats distintas ó de rasses encontradas com lo nom d' un poble célebre en l' historia, y sens, diguemho axis, existencia geogràfica, puig cap geografo ha donat los seus termens; volem *parlar dels*

SEDETANS. Los Sedetans formaban dintre de la Edeta-

nia, eran riberenys de la dreta del Ebro y anavan desde la Ciutat d' ahont treyan son nom fins lo Maestrasgo. La seva capital era Sastago que com sabem es deya

⚡ F B ⚡

es dir *Sethis* ó *Sethi* que 's lo mes probable, d' ahont unint lo dit nom ab la terminació geogràfica tenim *Sethithans*, suavisant la pronunciació com per lo cas anterior *Seditans*, *Sedetans*.

L' etimologia de *Sethi* no 'ns sembla ni dubtosa ni difícil, puig lo nom del deu chetha-egipci Seth surt ab totas sas lletres, circumstancia preciosa per demostrar la procedencia del poble civilisador. Esplicats los pobles que tenian assiento á la dreta del Ebro, estudiarem ara los de sa esquerra.

ILARCAONS.—Essent lògich y natural que 'l poble civilisador en lo seu avans no passés á la esquerra del Ebro sens haverse assegurat en la dreta del mateix riu, y considerant la topografia del pais de dit costat en elevació continua fins los cims del Pirineu, res mes just quels Chethas del plá, diguessin dels altres, als de las *alturas*. Axis explica En Cortés la paraula Ila que ell treu del hebraich עלי *altum*, *celsum*, etc.

Notem ara, que los que se n' anavan per las parts altas cran també los que montavan cap los monts, de modo que per nosaltres res nos sembla tan natural com el que digués lo Chetha de la dreta del Ebro del seu germá: «el que se 'n va ó puja lo mont», expresió que respondria poch mes ó menys á la següent עלי על הר (1) que podem transcriure com sonaria en lo oido *iala-al-ar*, nom que per contracció de *la-al* resultaria dintre de las mes rigorosas lleys fonéticas, *ial ar*; donchs Hecateo deya ve al anomenar á los *Ilarcaons* ab lo nom de *Ilara-gautes*, essent *Ilara* metatésis de *Ialar*.

(1) Isaias, -40-9. *In montem ascendit*

Ara podem entrar en l' estudi de la etimologia del nom Ilercaon.

En los escriptors grechs y romans trovem las següents formas:

<i>Hecateo</i> , lo mes antich, citat per En Boudard plana, 304, escriu	<i>Ilara-gautes.</i>
<i>Plini.</i> — Hist. natur. llib. III-IV-4 »	<i>Iler-gaones.</i>
<i>César.</i> — Coment. llib. I-cap. 26. »	<i>Ilurgavonenses..</i>
<i>Llivi.</i> — Hist. rom. llib. 22, cap. 14 »	<i>Ilurcaona.</i> (regio)

Donchs es de tot punt evident que lo nom es un compost de *Ilara*, *Iler*, ó *Ilur*, y de *gautes*, *gaones*, *gavones*, *caones*. Quant totas aqueixas formas se comparan se veu clar que 's tracta de composicions de un nom que sols una ó altre de ditas formas nos ha de haber conservat.

Lo valor de *Ilara*, *Iler*, *Ilur* lo tenim ben conegut; lo segon nom á nosaltres nos será molt facil de determinar.

Los Ilercaons, com es ben sapigut ocupaban la desembocadura del Ebro d' una y altre part, y las sevas principals ciutats eran *Darkissa*, *Tortosa*, é *Hibera*, *Amposta*.

Essent donchs los *primers* que ocupavan lo territori de la part alta, eran logicament los *primers dels que se 'n van per los monts*, ó *pujant á los monts*. Pujar á los monts es *Ilara*, ser de los de la part alta es *Il*, y ser d' entre aqueixos los *primers* es esser ראשון es dir *rascon* d' ahont tenim *Ilar-rascon* ó *Il-rascon* que 's la mateixa forma de Livi y Plini, *Ilarcaon*.

En F. Fita prenent la terminació de Cesar *gavons* llegeix *fills* dels hebraich גבען, pero en aquet cas, preguntém, ¿de qui eran *fills*? ¿*Fills* dels de la part alta; *fills* dels d' *Il* ó *Ilar*? Si es axis res tenim que observar, puig lo punt queda opinable: mes si no se sap de qui son *fills*, nosaltres creyem que 's preferible llegir los *primers*.

Seguint ara per la costa y ratllans ab los *Ilarcaons* trovem los *KOSE-THANS*, poble que unánimament se reconeix

que treu lo seu nom de la ciutat de Tarragona que 'n lo temps iberich se deya *Kose*.

Donchs en los *Kose*-thans no hi ha tampoch amagat lo nom d' una nacionalitat, ó d' una rassa.

LALETANIA pais del litoral mediterrani comprés entre los rius Llobregat y Tordera. Avuy per avuy s' ha suscitad una verdadera cuestió històrica per lo que toca á la regió que 'ns ocupa, y de la que sembla que 'n era sa capital *Barcino* ó Barcelona: lo cuestió versa sobre si lo nom de la nostra regió es *Laletania* ó *Laietana* y sobre la clasificació de las monedas que portan l' epigrafe

ΛΔΙΕΣΚΗ

que tal com se llegeix avuy dia diu *Laiessen*, essent la veritable lectura LAIE-SKENE.

La cuestió la ha plantejada En F. Fita, en los següents termens.

En Tarragona hi ha una lápida, la que porta En Hübner sota 'l número 4226 en la que ell creu que s' hi pot llegir la paraula *Leitanae*, lectura que proposa si be ab sentit dubitatiu, puig diu en la *Revista històrica*, LAIE (?) TANAE. Dubte que li sembla resoldre en favor de la seva tésis lo descobriment d' una lápida que en Febrer de 1876 se feu en ocasió del derribo de l' antiga muralla de Barcelona en la part del carrer de l' Avinyó, en la que sona lo nom d' una muller d' un cert Mamilio anomenada ANNIA LAIE-TANA, apellido desconegut, puig los que mes se hi semblan dels registrats per en Hübner son *Laeta*, números 1571, 1678 etc. y *Lais*, 531, 1211, etc.

Del fet donchs de trovarse la dita lápida ab lo nom *Laietana*, y de la dificultosa lectura de la lápida Tarragonina, y d' unas monedas ab lo nom *Laiessen* (?) fins ara no clasificadas per cap numismatich puig no 's coneix cap poble de dit nom, ne treu En Fita la conclusió de que *probablement ditas monedas sian de Barcelona* (1) capital

(1) *Revista històrica*. Tomo III, plana 52 y 53.

de la Laietana, tan mes quant dels genuins textos de Strabo y Tolomeo resulta que la Laletania se deya per ells Laietania. (1)

Los fets son donchs:

Primer; una lápida barcelonina en la que s' hi llegeix lo nom de una dona que 's diu *Annia Laietana*.

Segon; Una inscripció de Tarragona de dificultosa lectura y la qual creu En Fita que s' ha de llegir *Laietania*.

Tercer; el trovarse unas monedas ab lo nom *Laiesken* (?) sense classificar.

Quart; en donar Strabo y Tolomeo á la dita regió lo nom de *Laietania* per conta de Laletania.

Discutim los fets: Lo que surt de la lápida barcelonina per sí mateix res adelanta, puig nos dona lo nom *Laietan* com apellido y no com designació geogràfica. Sols quant se coneix lo nom geogràfic es quant pren verdadera importancia lo nom lapidari. Donchs la lápida barcelonina per sí mateixa res prova. Respecte á lo segon punt la manera de citar En Fita á en Hübner, doná lloch á una réplica del inspector de antigüetats de Tarragona En

(1) Sorpren verdaderament lo misteriós silenci dels orogens de Barcelona, pero no creyem que lo misteri se puga explicar donantli las monedas ab lo nom de *Laie*.

Admetent per un moment que Barcelona s'hagués dit *Laie* en l'antich, canviant despres son nom, lo cambi s' hauria de posar en plena época romana, y en temps posterior á la acunyació antónoma monetaria, puig que mentres aqueixa dura, dura lo nom de *Laie*. Aquesta sola consideració hauria de bastar per abandonar l' idea de fer de Barcelona, *Laie*, puig d' haberse dit axís n' hauria quedat memoria en alguna part.

La tradició dona á Hércules per fundador de Barcelona, y treu son nom de Hannibal Barca, mes una vegada s' ha probat que lo general cartaginés no passá per Barcelona y que no hi ha cap fet históric que probi ni dongui possible lloch á la tradició, hi ha també qu' abandonar aquesta segona explicació dels orogens de Barcelona.

Nosaltres havem proposat en lo nostre llibre *Barcelona: su pasado, presente y porvenir*, que 's dongués per fundadors de la capital de Catalunya á los grechs cirenaichs de Barca ab l' idea de treure son nom de Barca com vol la tradició.

Fonament per nostra atribució no n' hi ha d' altre que la similitut de nom.

Avuy qu' havem donat á conéixer lo nostre modo de veure sobre los orogens del poble catalá podem proposar un altre solució no menys lógica y racional, y que 'l mateix temps que 'ns donará lo nom *Barcino* explicarà la tradició de la fundac ó per Hércules, y donará rahó del poble que la fundá.

Nosaltres proposém, pues, per fundadors de Barcelona als Chethas ó Fenisis que donarian á la ciutat lo nom del deu *Barschem, Barkino*, que respon al planeta Saturno. D' aquest deu assirich diu En Rawlison «que per lo seu caràcter y atributs mes sembla lo dit deu á Hércules que no á Saturno.» — *The five great monarchies of the ancient eastern world.*—Tomo I pl. 131 y 132.

Hernandez Sanahuja; puig escribià En Fita: «...*Lo mas importante de la lápida barcelonesa que se acaba de descubrir, es su indicaciou geográfica. Mucho han controvertido los epigrafistas el punto principal de la célebre inscripcion de Tarragona (Hübner 4226)*»⁽¹⁾ y luego posa la lápida escribint Laie (?) lo que no fa Hübner.

Com se veu lo testimoni d' En Hübner sembla portat com prova de qu' efectivament la paraula dubtosa de la lápida de Tarragona la llegis En Hübner com En F. Fita, sent aixís que l' epigrafista alemá al publicarla deixá lo lloch de la *i* en blanch, ó millor ab uns esbosinalls de lletra ab los quals s' hi podria construir una E pero no una I.

Aludit En H. Sanahuja per esser aquell que llegeix lo dit nom *Laletanae* y no *Laietanae* digué que quan Hübner visitá en 1860 á Tarragona li fou imposible enterarse de la manera com estava escrita la paraula dubtosa per quant en aquella época la lápida estava enterrada com encara ho está avuy dia en los fonaments d' una casa del carrer de Puig de Pallas, que ell en 1866 la va fe desenterrar y la copiá y qu' allavors llegí clarament LALE (tanae) puig sols la primera part del nom existeix d' una manera llegible. ⁽²⁾

A lo que replicá En Fita recomanant á En H. Sanahuja, la lectura de l' obra d' En Hübner ahont veuria quant cert es que 'l dit, *vió y discutió la inscripcion cumplidamente*. ⁽³⁾

Efectivament En Hübner escriu *ego in lapide vidi*, y si en H. Sanahuja hagués llegit lo dit per lo sabi alemá no haguera sentit necessitat de desautorisar-lo, puig lo que ell diu va de dret á dret contra l' opinió d' En Fita. Puig diu lo text en qüestió integralment copiat:

7. (Línea).—LALETANAE. *Pent.* (*Lalettanae cod Olivae, Licetariae San.*) *Metellus S. Schott.; Rom. Vict. Lale-*

(1) *Revista histórica*, T. III, pl. 52 y 53.

(2) *Diario de Barcelona*, num. del 1 de Abril de 1876, pl. 3789.

(3) *Id. id.* num. del 8 de Abril de 1876, pl. 4115.

tanae ap., Met. 2, Strada, dubium est an dicendum Laletanae vel Latetanae Pov., ego in lapide vide quod deductum Laletanae verum esse ratus. Sed fuit potius in lapide Laeetanae, ut in Hermae vol. I p. 340 docui. (1)

Donchs no sols En Hübner diu que ell no va poder llegir correctament lo nom en cuestió y per aixó l' escriu LA...E *tanae* sino que encara estima posible el que diga lo nom en veritat *Laletanae* ó *Laeetanae*.

La lectura donchs que proposa En Fita es del tot arbitraria, puig Hübner que no pogué llegir lo nom siga per la rahó que 's vulga; y En H. Sanahuja que lo llegí y llegí *Laletanae*, 's trovan d' acort l' un previ l' efecte de la lectura, l' altre migesant una opinió racional sobre dir ó poder dir lo nom en llitigi *Laletanae* é *Laeetanae*, mes ni un ni altre han cregut may ni han insinuat la possibilitat ó creencia de que en la dita lápida s'hi hagués de llegir lo nom *Laietanae* com proposa En Fita.

Es ver que en la provincia de Barcelona y per los entorns de Vich se trovan las monedas ibéricas ab la lligenda *Laiessen*, (?) pero no es menys ver que 'n tota la regió que 'ns ocupa no 's coneix cap nom de ciutat á la qual se pogan referir. Aixó per lo tercer punt.

Si las *Laiessen* se trovessi exclusivament, ó ab abundancia per Barcelona tindria fonament l' atribució que proposa En Fita, mes donantse tant sols per la part de Vich no veyem motiu racional per fer dita clasificació.

Lo quart punt es molt grave, puig diu que Strabo y Tolomeo en los genuins textos no donan á los Laletans aquest nom sino que 'ls hi dihuen Laietans.

Nosaltres no tenim á la ma de Strabo mes que la edició d' En Carlos Müller publicada á París per En F.-Didot ab totas las variants conegudas y en dita edició veyem que als Laletans els hi diu Λεῖτᾶνοι (2) y que sols á un

(1) *Corpus inscriptionum latinarum* edidit Emilius Hübner, pl. 568 núm. 4226.

(2) *Obra citada*, pl. 132, 32.

poble que posa després dels Laletans cap llevant los hi diu *Λαρτολαιῆαι* (1) ó *Λαρτολαιετανοί*.

Evidentment en lo nom dels *Lartolaietans*, nom compost de *Larto-laie-tans* hi entra lo nom *laie*.

Si seguim á n' En Muller y dihém que lo nom *Larto* hi es per *Larno* nom del riu Tordera al que dona Plini lo nom de *Larnum* (2) y al poble del seu veynat diu *Larnenses* (3) allavors los *Λαρνολαιετανοί* ó *Larno-laie-tanoi* son los Larnenses de Plini, y la regió Laietania queda determinada, puig los Laietans del *Larno* ó *Larnum*, no son altres que los del país que rega lo Tordera, la gent de Blanes, per quant Strabo distingeix entre *Laletans* y *Larnolaietans*.

Mes Strabo es l' autor més antich de tots quants han escrit de geografia ibérica, y com en R. F. Avien, si bé molt modern—sigle iv de Cristo—se creu que per la seva *Ora maritima* se valgué de documents antiquíssims no diu res que contrarie lo dit per lo geógrafo grech, puig no anomena per res als laletans y aixó que parla ab detenció de Barcelona, no hi há més que pendre per punt de partida á Strabo y posar en la costa del Llobregat al Pirineu á los Leetans de dit riu al Tordera. En lo Tordera ó *Larno*, los *Larno-laie-tans* y després los Indi-ketas.

Per alterar aquest ordre no hi ha més medi que el de donar á tot lo país lo nom de Laietans com fa Tolomeo autor posterior á Strabo de dos sigles, sistema que no 's recomana baix cap punt de vista.

Hem arribat, donchs, á una conclusió, á la afirmació de l' existencia d' un poble LAIE situat en lo Tordera, poble diferent del poble LALE, qu' anava del Llobregat al Tordera. Los Laietans eran, donchs, intermedis entre 'ls LALE-tans y 'ls Indi-ke-tans.

Després de lo dit no hi há medi per donar á Barcelona

(1) *Id. id.* 132, 35.

(2) *Hist. Nat.* III-3-4-22.

(3) *Id. id. id.* 24.

las monedas ab la llegenda ibérica citadas puig sabém per Strabó que la Laietania estaba situada junt al riu *Larno*.

La ciutat de *Laie* hi há que buscarla pel Tordera.

Resolt aquest punt nos toca ara destruir la objecció que'ns podrian fer los qui com En Zobel llegeixen en los noms de las monedas noms de pobles y no de meras ciutats, los que, per exemple llegeixen *Ausetans* y no *Auseses*, es dir, que'ns toca justificar la lectura de las monedas.

Llegeixen los numismátichs lo nom LAIES—KN mentres llegim LAIE—SKN

Qu' es *Laie* y no *Laies*, lo nom, Strabó y Tolomeo ho diuhen ben clar puig lo primer escriu Λαρολαίε-τανοί, y lo segon Λαίε-τανοί donchs, ab lo testimoni de Strabó y Tolomeo queda probat ésser lo nom LAIE, y per últim ho corrobora la lápida barcelonina escribint Laietana, es dir, *Laie-tana*.

Si las monedas en quèstió fossen monedas propias d' un poble y no d' una ciutat, la terminació ho diria per lo clar; veyém, donchs, que volen dir la S K N.

De la terminació SKN

Lo problema qu' aném á resoldre interessa fundamentalment la nostra teoria històrica.

Nosaltres havém dit que sobre un fons ibèrich pur—poble de llengua euskara—vinga un poble semítich civilizador, lo poble conquistador del baix Nil, lo poble Chetha; y havem sostingut l' hegemonia del poble civilizador sobre lo poble ibèrich, es dir, que'ls ibers del Ebro se *semitisaren* confonentse ab lo poble estranger: donchs si es aixís los íbers deixarian de parlar euskar y parlarian lo siro-árabe del poble conquistador.

Sent aquesta la nostra teoria, ja 's compren que no podém acceptar l' explicació que'ls numismátichs donan de

la terminació ó sufix de las monedas ibéricas qu' esplican per lo vasch, puig aixó demostraria que la llengua euskara era parlada en l' época de la acunyació de las monedas ibéricas ó catalanas, es dir, en plena dominació romana.

Lo sufix s' escriu de diferentas maneres puig es pot abreviar ó determinar, com se veu en las monedas següents:

▷↑ME.	Σ<N	
(Vich)	Σ<N	
ΣE◊N.	Σ<N	
(Sástago)	Σ<N	
▷▷NE	M<N	
(Laie?)		
▷↑↑X.	ΣΣ	... Boudart pl. 35, 10.
(Lleyda)	ΣΣ<N	
▷↑↑	ΣΣ	... Heiss, pl. IV. no descrita.
(Ampurias)	ΣΣ<N	
NE▷HN .	EN	
(Narbona)		

Donchs com se veu clar lo sufix no es <N sino Σ<N

Qui primer explicá lo sufix creyém que fou En Boudart que no 'l veyá en totas las monedas citadas si no en la terminació

Σ<N ó <N

que traduhia per *Koen* ó *coen* lo que segons ell en vasch vol dir *de los d' aquells de.* (tal ciutat.)

Examinant lo dit per En Boudart ab detenció 's veu clar que lo sufix *coen* surt per forsa, puig en la declinació que porta presa de En Darrigol del nom *Mendi*, montanya, no fa *coen* en cap cas de la declinació, ni en genitiu ni ablatiu, sino *rekin, ekin.*

Luego al declinar lo nom de Bayona fa es cert un ge-

nitiu singular *Bayonacoaren*, y un genitiu de plural *Bayonacoen*; donchs ja tenim *rekin*, *ekin*, *coen*, per dir *ab los de*, puig la preposició *con* es en euskar *arequin*, *agar*, *arequi*.

Mes al llegir los nom de las monedas qu' atribuheix á Narbona ja no diu *ab los de*, sino *los de aquells de*, llibertat extraordinaria puig hi ha gran diferencia entre una y altra forma llinguistica axis-traduheix

NEΔ	HN	....	EN	....
NED	HEN	A	CO	EN
<i>au complet</i>	<i>plus</i>	<i>le</i>	<i>de</i>	<i>des.</i>

y diu *de ceux*, *de Nedhena*.

Donchs no es *avec ceux*; si no es *avec*, lo avans dit per Bayonacoen no es el cas de las monedas.

Sen *ab la*, *ab los*, *REKIN*, *EKIN*, no hi ha mes si 's vol sostenir lo dit per En Boudart, que dir, que lo sufix

<N

es una contracció ab elisió de *re* ó *e*, de *rekin* ó *ekin*, sistema que no's recomana per sí mateix.

Mes ahont se veu clar que per lo dit no's va en lloch es quant s' examina l' sufix ple de Lleyda y Ampurias en lo llibre d' En Boudart.

Prenent lo nom de Lleyda iberich que avuy tothom llegeix *Iltsrthskn* le seva lectura es

NΛ....	Ψϕ<S	....<N
IL(i)	TZOC(o)s(e)	c(oe)N

Prenguis ara lo nom ibéric d' Ampurias que com sabem te igual terminació, seguint sempre En Boudart autor de l'explicació del sufix, y trovem lo nom descompost de la següent manera.

↑N...	Ψ<	— S	— <N
Toni	TZOCO	cose	coen

de modo que lo sufix en un y altre cas es divideix de diferents maneres per treuren sempre *zoco cose* que vol dir *recó esteril*, de modo que per En Boudart los recons esterils surtian á cada pas.

Donchs si l' autor del sufix no pot aplicar-lo correctament en tots los casos que dona, es evident que hi ha deficiencia en l' explicació.

Deixem are En Boudart y las sevas erradas lecturas y arribem á lo nostre temps, es dir al temps de veritat. Tan En Delgado com En Heiss aceptan l' explicació d' En Boudart, veyam donchs com llegeix lo numismátich francés los dos noms que havem donat llegits per En Boudart.

Diu per Ampurias:

↑NΨ... <SEN
Auntz cascoen

y llegeix *aquells d' Auntz*, forma bastant rara d' anomenarse un poble, mes passem per la raresa.

Al llegir lo nom de Lleyda parteix lo nom y lo sufix de la següent manera

ΨΛΨϞX... <S... <N
Iltzr cose—coen

y traduheix, *la vila dels Sardons y los habitants de Cose*. (Tarragona).—Mes llegit sensa metafora y tal com sona la seva transcripció diu *aquells de la vila dels sardons y Cose*. De modo que mentras en lo cas d' Ampurias *Cascoen* no val dir mes que *aquells*, en lo segon nom, en lo de Lleyda lo mateix *Cascoen* se transforma en *Cose coen* y dona lo nom de la ciutat de Tarragona. ¿Per qué no llegir lo mateix en lo nom d' Ampurias? ¿perque no llegir lo sufix Amporita *Cose coen*, y dir igualment «los de Ampurias ab los de Tarragona»? No s' ha fet, per quant allavors *totas las monedas d' Ampurias* dirien «los de Ampurias ab los de Tarragona,» y com per lo cas de Lleyda lo fet no es tan general, sino en veritat excepcional, puig Lleyda no porta sufix sino tal qual vegada, d' aqui que 's prevalgués de l' escepció per surtir de la dificultat.

Resumint, tenim, que lo sufix se llegeix de las següents maneres:

«S... «N ...	Tzocose — coen	BOUDART.
«...S-«N ...	Tzoco—cose—coen	
«S«N	Cascoen	HEISS.
«SEN	Cose (Tarragona)—coen	

Donchs es molt cert que la qüestió está per resoldre.

Veyam si nosaltres serém mes afortunats.

Sostenint nosaltres que la llengua parlada era l' hebrea ó fenícia ó un dialecte punich fenici, etc., es dir, una llengua derivada del hebreu, ja está dit que la dita terminació ha de explicarse per dita llengua. Si no fos aixís, tindriam una prova en contra de la nostra tesis, y un fet de primera importancia que demanaria un nou treball. Per fortuna res d' aixó será necessari.

La terminació

«SN

se transcriu en hebraich per «סן, lletra per lletra, mes també podriam haber fet la transcripció per «שן, puig com veurem per lo llarch, los íberichs no distingian entre aquestas duas lletres, y una y altre s' emplean per escriure un mateix nom com per exemple *Arse*.

No 's cregui que en hebraich alterem la significació del nostre afix prenent « per «ש ó «ש per «ס res d' aixó, puig sent lo nom «שן es lo mateix que si escribisim «סן com se pot veure en Gessení circumstancia que fem notar per quant En Renan explicant lo nostre sufix usa «ש no recordant la verdadera forma.

Vegis de quina manera lo sabi orientalista explica lo sufix catalá.

Una patera de bronze descuberta en Chipre y comprada per la Biblioteca Nacional de Paris porta varias inscripcions fenicias.

Las inscripcions 5, 6 y 8 portan la frase «סן קרתחדשת y be que vol dir «סן ? (es dir)

«SN

Y respon lo sabi hebraista: «L' arrel «סן te las mes grans analogias ab «שן y be «שן vol dir *habitant*. Los mots

סֵנִן קִרְתָּהוּדָשָׁה significarian donchs *habitant de Karthadast*. Aqueix empleo de סֵנִן te empero alguna cosa de inusitat, y com סֵנִן es en hebreu en certs casos un titol de dignitat, un se pregunta si no valdria mes traduhir senador ó altre dignitat equivalent de Karthadast. Mes סֵנִן הַמֶּלֶךְ (per «company del rey» *Isaiais XXI; I Reys 1, 2, 4.*) no té sentit fora d' una monarquia. *Fins á millor avis jo conservo donchs la traducció habitant de Karthadast.* (1)

Per usar aquest nom סֵנִן en plural com ho exigixen las nostras monedas, cas de llegir *Los habitans, ó dels habitans*, no hi ha mes que posar lo nom en constructo y suplir las vocals propias del hebreu sonaria en nostre oido Skene. Las formas plenas de Lleyda y Ampurias donan uná k de mes, es dir per conte de סֵנִן, fan כִּסְנִן. La primera כ com á proposició, no te dificultat, puig respon á la llatina *quemadmodum*, es dir, *al modo*, que per lo nostre cas fa á la idea de «segon lo costum,» «conforme al us al modo propi dels habitants» etc., referintse al estil, forma y acunyació de las monedas.

Empero tal vegada l' us de כ en lo nom monetari no es mes que un modo de parlar propi d' aquell temps, es dir que avuy per avuy la כ son per nosaltres com partícula ó proposició expletiva, com una d' aquellas que son propias de la llengua en que 's troven, mes intraduhibles per la que 'ls altres parlen.

Y aixó ho demostra la següent observació que mentres los noms terminats en vocal prenan s, los que terminan ab consonan prenan k, vegis lo nostre cuadro anterior y se veurá

Ause—skn	Iltsrt—kskn
Sethi—skn	Aints—kskn
Laie—skn	Neren—kn.

nos sembla donchs clar que la כ es una partícula expletiva.

Explicat lo nom y la forma plena las formas S,—K N,

(1) *Journal des savants*. Any 1877 pl, 489.

K S N,—K S, ja está dit que no son mes que abreviaturas de S K N.

Donchs las monedas de *Laie* no diuhen *Laietans*, sino los habitans de *Laie*, ó (Moneda) *dels habitans de Laie*. No hi ha donchs un poble *Laieta*, sino una Ciutat *Laie*, no hi ha *Laietans* sino *Laienses*.

Etimologias

Resoldria nostre punt llitigiós una exacta etimología dels noms *Lale-than* y *Laie-than*, y allavors sabriam si las monedas del nom de *Laie* son ó no de la nostra actual comarca, dupte que 's pot oferir per la particularitat de venir en sa majoría escritas ab la

l=l

per conta de

l=l

que 's la verdadera *l* dels pobles ibéricchs ó catalans. Mes per desgracia ni d' un ni d' altre nom no 'n podem donar una exacta etimología, es dir una d' aquellas etimologías que no deixan lloch á dubte.

Pels *Laletans* en Boudart en vista d' una incipció de Tarragona ahont se hi llegeix

FONO

creu que lo nom de *Lale-thans* be de

NO,

lli euskar.

Nosaltres tenint en conte que á la regió *Lale-thana* corresponian gran número de pobles maritims, sent los principals, Barcelona, Badalona, *Iluro-Mataró*, Lloret, *Cypsela*, *Toni* etc., es dir tota una legió de pobles «maritims», de pobles del «mar», de la «aygua», que aquesta condició especial en lo temps antich persisteix avuy encara, puig tota aqueixa part de la Costa 's caracteriza per esser la costa marítima de Catalunya, carácter que com se veu lo porta desde lo antich; que dada l' influencia be-

reber en la península com ja en son lloch havem demostrat, y recordant lo que diu He'sychius de que en bereber *lās* vol dir aygua, ¿no 's podria admetre la dita paraula, *lili*, ó *lilu*, per formar *Lale-thans*, explicant lo cambi de vocals per un cambi de pronunciació?

Per lo nom de *Laie*, sols podem proposar, recordant que aquest nom sona com nom de dona en la lápida de Barcelona, de veure lo nom de la filla major de Laban *לבי* puig d' altre manera, ni per lo celtich ni per l' euskar, ni per l' hebreu havem trovat una arrel per dita etimología.

Si *Blandæ*, Blanes, fos la ciutat de *Laie* y *Laie* fos una colonia grega proposariam com etimologia la de *Λαῖα*, —*λαῖα* que vol dir *pedra*, *roca* en dialecte jonich y en llengua poética, alusió posible al puig de S. Joan qu' está junt á Blanes. En la nostre *Geografía histórica* de Catalunya tractarem aquest punt ab major extensió.

LOS INDI-KETAS seguian á los *Lale-thans*, y la seva capital era la tan renombrada Ampurias.

Desde que Esteve lo Bisantí autor del sigle VII de J. C. escrigué que lo nom Ibérich d' Ampurias era *Indika*, lo apelatiu *Indi-ketas* se trová explicat puig com per *Kose* se treya de *Indika-thans*.

Per nosaltres la única cosa que no 'ns deixa aceptar la solució proposada, es lo desconeixer los motius que tingué Esteve per dir que Ampurias fou *Indika*, ¿puig avuy per avuy d' ahont treure lo dit nom?

Las monedas ibéricas donan la següent lligenda.

↑NΨ<S<N

y separant la terminació

↑NΨ

que llegeixen los numismatichs y en Fita *UNT*, ó *UNTS*, y lo nom ab la terminació llegeixen *UNTK* e *SK* e *N*: d' aquesta transcripció no veyem medi de treure ab rigor *Indiketas* com no siga cambian la *U* en *I* y transformant la *T* en *D*, allavors llegiriam *INDiKe*. Aquesta tal varia-

ció admesa, la transformació no dona lo nom ibèrich de la ciutat d' Ampurias sino una contracció del nom numismàtic feta per lo Bisantí, ó altre, ó si 's vol lo resultat d' una mala lectura, puig que lo nom se treu del sustantiu y de la terminació puig la *k* es de la terminació

⟨S⟨N

final dels noms numismàtics que ja en son lloch hem explicat.

Afegexis ara que 'l arreglo de UNT—↑NΨ per IND—NIX no 's pot admetre en primer lloch porque

la Ψ

no es T sino TS=γ, de modo que per nosaltres hi ha error en llegir En Fita y En Zobel T y no TS, y lo cambi de TS en D seria necessari demostrarho.

Llegint

↑=I

estirant la cosa se'n pot fer una *I*, mes fins ara ningú s'ha atrevit á ferho, sino que llegeixen los numismàtics U ó AU.

¿Donchs es ben cert que lo nom d' *Indiketas* es de invensió del Bisantí?

Nosaltres no dirém tal cosa, puig sabem que lo dit pogué apendre d' algun autor grech del temps antich, avuy desconegut, tal nom, y á mes porque en lo final sona clar lo nom dels *Chethas* que trovem en altre regió. Essent per nosaltres coneguda la terminació no 'ns falta mes que determinar lo sustantiu que encubreix lo nom.

↑NΨ

Com demostrarem en lo proxim capitol nosaltres llegim lo nom ibèrich *AINTS*, y ja 's compren que d' *AINTS-Ketas* se 'n fassi *Indi-ketas*.

En resumen, donchs, per uns y per altres, *Indi-ketas* no vol dir sino los de la ciutat de *Indi* ó *Aints...*; donchs tampoch tenim un nom característich de nacionalitat, sino un nom resultant d' una divisió política ó administrativa.

Donant ara la volta per los Pirineus trovem á los:

SARDANS.—La etimologia del nom d' aquest districte de Catalunya ha sigut molt buscada y fins molt disputada.

L' opinió avuy regnant es la d' En Delgado: lo numismatich Sevillá escriu lo següent:

«El cerdo ó javalí que se encuentra en los pueblos situados «en la alta Cataluña, donde la grangeria de estos animales «en razon á las circunstancias especiales de aquel pais, debió «haber estado generalizada como lo está en el dia, fué sin «duda símbolo de raza, siendo notable que sirvió para indi- «car á los dos de distinta procedencia, porque hablaban dis- «tinta lengua, una ibérica y otra céltica. Se llamo la primera «*Cerritania*; proveniente de *Cerri-a*, en vascuence el *cerdo*, «en el dia *Cerdaña*, y como naturalmente se deduce, tomo «su nombre de la grangeria á que sus habitantes se dedicaban. «*Estrabon. Lib. III y Ateneo Lib. XIV, cap. 22. Marcial* «*Lib. XIII.-epigr. 54*; elogian los embutidos de los de Cer- «daña y Jaca... La procedencia de estas gentes debió ser pu- «ramente ibérica, segun se deduce de su nombre.»

«La otra se llamaba *Tsurda* y de ella *Tzurdaones*, ó *Sur- «daones*. Así se llamaron los de Lérida, y por esto dijo Plinio «de esta ciudad, *Ilerda surdaonum*. En vasco *Ilurda*, ó *Tzur- «da*, *Zurda*, *Urda*, significa cosa de Cerdos, y de aquí en «castellano *Zahurda*, y tambien *hurdos* los habitantes de «cierto territorio de la provincia de Salamanca. Es muy posi- «ble que estas gentes fueran de origen celta... (1)

Ha dit En Delgado qu' en la Cerdanya hi havia dos pobles, iberich l' un, y celta tal volta l' altre, per quant parlavan duas llengüas diferents, y al dar la proba ens diu, qu' en vasch, *porch* es *cerriá* y que també *Hurda*, *Tsurda*, *Zurda Urda* es en vasch «cosa de porchs»? ¿Y donchs, ahont es lá llengua dels celtas?

La veritat es que com se pot derivar de *Cerri-a* *Cerre- tans*, y de *Tsurda* *Sardans*, á n' En Delgado li ha sem- blat veure en cada un d' aquestos noms un poble amagat.

Nosaltres sabem ja d' ahont ve lo nom dels Sardons, y

(1) *Obr. cit.* T. I pl. CLXII y CLXIII.

el fet del porch ó porch singlá de las monedas de l' alta Catalunya no fa mes que corroborar y confirmar tot quant havem dit á propósit del origen dels Sardons.

Recordemho bé: nosaltres guiats per un text egipci havem trovat los Sardos, ó *Shar-dans*, que havem relacionat desseguida ab los *Sordes* del Pirineu y golf de Lió, ab consentiment dels homens mes eminents en aquesta classe d' estudis.

Ara be d' aqueix porch, ó singlá qu' En Delgado 'n fa símbol de rassa, lo que no contradim, los Sardans de la illa de Cerdenya en feyen lo cas, qu' En Chabas en conta en las breus paraulas següents: «Lo que demostra que l' «art egipci, al implantarse en Cerdanya, 's modificá per «son contacte ab un art tot diferent, es la abundancia de «escarbats portant figuras de truja ó de porchs: fins se «troban amuletos d' aquest género ahont lo porch reem- «plassa l' escarbat.» (1)

Donchs la truja ó porch dels Cerdans de l' illa de Cerdenya era la truja ó porch dels Sardans, ó millor dels *Tzardons* de Catalunya, y si era símbol de rassa, com diu En Delgado, lo fet de ferne los Cerdans de Cerdenya fins amuletos, aixó quant lo porch ha sigut sempre tingut ab gran aborriment, puig dels animals, es l' unich que las mitologies no han portat á lo cel, y quant Asiátichs y Egipcis han arribat á prohibir, (per mida higiénica) en nom de la religió, lo menjar la seva carn, hem de convenir en que en lo dit porch hi ha veranient un símbol de rassa, símbol usat en Catalunya y en la illa de Cerdenya, y per aquesta en un temps ahont las sevas arts demostran l' influencia egipcia.

Havem vist á los *Khar-u* escrits per En Rougé *Xar-u*, transformar lo seu nom en *Tsartans* ó *Tsar-dans*, substituint al signo de plural *u* la terminació de poble *than*, semitica, aria, y fins egipcia: y havem vist també que aqueixos Tsardans del Egipte eran germans dels Lybichs, y dels *Tsardons* de Catalunya.—Si donchs, los Tzardons

(1) *Obr. cit.* pl. 306.

usan del porch com símbol de rassa, puig lo converteixen en amulet, com si diguessim en escapulari, ¿no's podria dar que entre lo dit poble y lo nom del porch hi hagués una relació mes estreta, de la que 's pensa?

Donchs, bé, aquesta relació existeix, puig en hebreu lo nom del porch es תזור que 's pronuncia avuy Hedzair, y en lo temps antich podia molt be no sonar la *i*, y com la primera lletra pot caure molt be com sent una aspiració, tenim *Dzar* ó *Tzar*, y ab la terminació de pobles *Tzar-thans* ó *Tzar-dans*, Sardans.

Admetent l'igualtat ó la similitut de la paraula hebraica del porch, ab la del poble *Tsardan*, sempre tenim que 'ls Sardans podian usar del porch com símbol del seu nom.

Vegi donchs En Delgado d'ahont venen tots los derivats de *Zurda*, *Urda*, *Tzurda*, trets evidentement del nom hebraich del porch.

Fará estrany á molts lo qu' acabém de dir, aixó es, que 'l poble *Khar*, pogués dárseli 'l nom de poble dels *porchs*, ó poble del *porch*; mes los antichs no hi reparavan gayre en los noms, y con tal que fós ben apropiat, no s' hi fixavan.

Los monuments egipcis nos donan, per exemple, pels Fenicis lo nom de *Kefat*, y aqueix mateix nom portan unas barcas, ó las barcas del dit país, donchs los Fenicis eran lo *poble de las barcas*. Lo nom dels sidonenenses sembla venir de *Tsido los pescadors*, recordis lo qu' havém dit dels *Petis* y dels *Satis* y 's veurá clar com los antichs no 's trencavan gayre 'l cap per donarse noms, ó per donarnen als pobles antichs, los egipcis deyan per fi dels asiatichs qu' eran los *Shous* que vol dir *lladres*.

Posém ara que 'ls Egipcis fossen los autors del nom de *Khar*, qu' es lo que sembla, y fins ara que sapiguém egipciólechs y assiriólechs ho donan per inconcús, si la rassa asiática arriba quant la seva emigració á l' Egipte ab las sevas piaras de porchs, y en un país ahont se té 'l porch per abominable, ¿qué de més natural y lógich, aixó es, que 'ls vensuts los hi donessin lo dit nom, quant

usantlo no sols marcaven lo poble conquistador ab un estigma odiós, sino que 'ls anomenaven per una circumstancia que forsosament los havia de fer admiració puig res ne causa tan, en fets de consciencia, com las creencias dels altres?

Dintre, donchs, del ordre natural está tot quant estém dihent.

Si 'ls Egipcis son los autors del dit nom de *Tsar* ó *Khar* com nom del *porch*, ó casi sinónim del porch, se dirá, que lo dit nom s'ha de trovar en la llengua egipcia; així sembla qu' es, y aixís hauria d' ésser, si 'l porch fos originari del Egipte, ó quan menys hagués sigut conegut del Egipte avans de l' arribada del poble *Tsar* ó *Khar* en lo baix Nil; mes los egipciólechs pensan que 'ls egipcis rebren lo porch quant l' invasió dels Chethas.

En F. Lenormant ha fet un estudi sobre *L' Introducció y domesticació del porch entre 'ls antichs egipcis* (1), y del dit estudi resulta, que la noció d' impuresa atribuïda per los sacerdots egipcis al porch, passa d' ells als juheus per Moisés, com tantas y tantas altres prescripcions rituals dels hebreus, puig que 'l porch pels egipcis era un animal consagrat á Set ó Tyfon, lo deu del mal; y d' aquí diu lo prenomenat autor: «probablement las imatges d' »una truja en terra esmaltada ó d' altres materias que 's »trova en las momias d' una certa época, penjada del seu »coll, com amulets», qu' es lo cas observat per En Chabas per la Cerdanya; y d' aquí, d' aquesta idea d' impuresa vé que 'ls egipcis no domesticuessen lo porch.

Apesar de l' idea de impuresa, lo porch s' introduhí en Egipte, «mes los indicis de la seva presencia en las voras »del Nil, diu En Lenormant, no van més allá de la dinastía XVIII, es dir, que 'l porch s' ha de contar entre 'l »número dels animals doméstichs que foren introduhits »del Àsia en dit país quant l' invasió dels Pastors.»

Demostrada l' época de la introducció del porch, y la

(1) *Les premières civilisations etc.*, t. I. pl. 329 à 342.

idea d' impuresa que als ulls dels sacerdots tenia dit animal, ¿no 's podria explicar per aquesta circumstancia aquell passatge del egipci Manéthon, quan diu: «que 'ls Pastors foren expulsats del Egipte per impurs?» Puig ¿se podria dar més gran idea d' impuresa als ulls dels egipcis, que menjar la carn d' un animal impur, y que per tant com ho era ells may lo reduhiren á domesticitat? Aquesta explicació nostra 'ns sembla molt lògica y no tenim necessitat de recorre á la hipòtesis de Pastors leprosos, etc., que cap testimoni històrich justifica.

Queda, per lo tant, demostrat lo qu' havém dit, aixó es, lo fet d' usar lo nom del *porch* com expressiu ó denigratiu de la rassa conquistadora del baix Nil, y la possibilitat d' ésser lo mateix nom que Sordes, Sardans—dels Tsar—lo poble conquistador del baix Nil y lo civilisador de la península pirenaica.

S. SANPERE Y MIQUEL.

(Seguirá.)

RECORTS DE VIATJE

NICA

Senyor En Joan Tarrats.

FSTIMAT AMICH : Era lo matí del dia 9 d' Agost d'aquest any quan al lluny se perdia ja l' alta agulla de Nostre Senyora de la Guarda que domina Marsella fent via ab lo tren cap á Niça. La costa que va seguint sempre lo ferro-carril, après haver deixat á Tolon, es magnífica y sols comparable á nostras platjas de Mataró y Caldetas. Ab tot aixis que s' entra en lo Departament dels Alps maritims se van succehint una porció de tunels tan apilats que quasi be no donan temps á fixarse en lo pais que 's travesa. Aixis s' arriba á Cannes, lo lloch hont desembarcá Napoleó 1.er después de sa fugida de l' illa d' Elba, y 'l lloch d' ahont va sortir la mariscal Bazaine pera ajudar al seu marit á escaparse de l' illeta de Santa Margarida que alli frente la ciutat s' ovira, á un tret de fusell.

Després de Cannes s' arriba á Niça, població ahont lo gran tó s' dona cita á l' hivern desde que ha passat á esser una ciutat francesa de sarda qu' era. No hi ha dubte que França l' ha hermojejada y l' ha mimada un bon xiquet pera que no li dongués lo capritxo de esser de nou italiana.

Tothom sab que ab motiu de la poderosa ajuda que 'ls francesos van donar en 1859 y 1860 al Piemont en la guerra contra l' Austria, lo rey Victor Manuel d' acort ab las Cámaras y después d' un plebiscit aprobatori de la politica d' En Cavour, va cedir la Saboya y 'l comptat de Niça á la França. Avuy después de divuyt anys d' esser francesos los nizarts, encara en bona part anyoran aquella bandera de la creu roja, y

aquests tenen en lo periodich *Il pensiero de Nizza* son representant en la premsa. Per lo contrari *La Gazette de Nice* es extremadament francesa, lo que dona lloch á que 'l vehi principat de Mónaco sigui testimoni de desafios. La llengua oficial francesa ab tot ha fet poch camí, puig si be tothom l'enten un xich y las classes ilustradas la parlan, l' italiana y la niçarda están encara mes en boga.

Niça, com Génova son respecte á França y á Italia, lo que aquí vulgarment se diu dels de Tortosa, puig si á un niçart ó genovés li pregunteu d' ahont es, ó quina es la seva nació, os contestará senzillament ab lo nom de la ciutat natal:

Niça es avuy població de 50 mil animas ocupant ab tot un radio molt extens ja que la ciutat nova te 'ls carrers com aquí á l' Ensanxe, molt despejats, plens d' Hotels qu' á l' hivern son habitats per la gran societat de tot lo mon gracias á lo templat del clima.

La «Bahia dels Angels» ó mellor encara «Lo passetj dels inglesos» plens de palmeras qu' alternan son dorat fruyt ab las rojas flors dels baladres, la plassa de Carlos Albert, ahont hi ha l' estatua d' aquest iniciador de l' unitat italiana, son dignes de visitarse. Com á obras artisticas podem dir que no n' hi cap que meresqui parrafo á part, puig Niça es avuy sols la ciutat cosmopolita francesa y no una artistica ciutat italiana. Los russos dehuen esser sens dubte bons parroquians de Niça, puig no hi ha cap botiga que valgui dos quartos que no tingui escrit en rus lo retol.

MONACO

L' endemá de la meva arribada á Niça prenia de nou lo tren pera marxar cap á Italia. Era 'l *expres* y feya molt pocas estacions y aixis sols de passada vaig contemplar las blancas casetas y la rada sens igual de Vilafranca, lloch ahont los Estats Units tenen un deposit de carbó y es la seva estació naval á Europa. De prompte 'l tren va detenirse, puig habiam arribat á Monaco, la població fundada al peu del temple dedicat á Hercules Monæcus, lo refugi dels Liguris en la época de las invasions y ahont los serrahins van igualment que en la major part del Mitjorn d' Europa plantar sa senyera. Monaco fou prèls als moros per Guillem Vescompte de Marsella qui va cedir est

territori en feude á Giballino Grimaldi, noble genovés que li habia prestat los mes grans serveys ab l' ajuda de son braç.

Monaco fins arribar als temps de Napoleon 1.er no habia perduy may la seva independència y habia passat entre las guerras de l' Etat mitjana y las dels temps moderns, gracias á sa posició aislada, ja qu' es Monaco una llengua de rocas que s' en entran mar endins demunt de las que hi ha edificada la capital del Principat.

Lo tractat de Paris de 1814 lo va reconeixer de nou en sa independència vivint en santa pau y tranquil·litat fins arribar á l' any 1840. Allavors quan tans trons van estar á punt de caurer, se promogué á Monaco una forta revolució que va dar per resultat que Mentone y Roca-Bruna se separessin pera demanar s' aneixió al comptat de Niça per quina rahó avuy ditas dos poblacions perteneixen á França.

Avuy conta 'l Principat ab dos poblacions solas que meresquin aquet nom, Monaco y Monte-Carlo reunint un total de 4 mil habitants. A l' hivern aquest número s' augmenta ab la gran afluència de forasters que van á gosar de lo benigne del clima y de las delicias del Casino. Aixó es lo que hi ha que veure á Monaco y aixó es l' unich que va cridar un poch m' atenció.

Vaig entrar en la ciutat per la porta de Sant Antoni que junt ab la Nova son las dos úniques que donan entrada á Monaco, puig está molt ben murallat, y vaig fer via dret al Casino. Ni las parets mitj caigudas del palau del Princep En Carles III, ni 'l magnífich cuartel, ni 'l paseitj de Sant Martí podian cridar-me en gran cosa la curiositat, puig després de coneixer una població gran com Barcelona ó Marsella tot sembla petit, però la vista del Casino ab sos jardins plens de palmeras, figas de moro, arbres fruyters de tota mena, baladres, aromers en fi de totas las plantas mes buscadas, va necessariament agradarme molt.

Seria per demés dir que vaig tenir sempre un criat vestit de pontifical á las mevas ordres, ensenyant-mho tot, lo teatro, salons de ball, bibliotecas, picadero, cocherias y las opulentas salas de... joch. Al present estavan bon xich buydas, puig al estiu Monaco es frequentat molt poch per los banyistas, ab tot l' or anava pel damunt la taula de má en má juntant aquell trinch esgarrifós que fa quant no es ben guanyat ab lo monoton soroll de la ruleta. Una propina donada al criat va fer

que m' ensenyessen tot lo Casino molt detalladament y 'm donguessen noves de tot, essent una de tantas que á la ruleta no s' admet mes que de quatre duros en or en amunt. Al tornarmen á l' Estació vaig reparar en los soldats qu' ab tot y esser sols 150 y de una tan microscopica nació, se donan l' importancia dels soldats de un Cesar. Los gendarmes portan un trajo que sembla copiat al dels municipals de peu de Barcelona cubrint igualment son cap ab un sombrero negre de tres picos. pero los d' infanteria portavan llevita y pantaló negre, ab vius y franja blava color de cel y polaynas.

Prompte deixant la població passá lo tren demunt un petit port mitj cegat qu' es l' unich que té 'l Principat pera fer son comers maritim ab Cete y Genova, y pera deixarhi caure l' ancora lo «yach» del Princep-hereu que tot sol forma la esquadra del Principat.

Roca-Bruna y Mentone poblacions bonicas, ab casetas com las de Vallcarca, abocadas al mar com la hermosa donzella que va á enmirallarshi, van desapareixer prompte á la meua vista y 'l soroll fet per lo carril al passar un petit rihuet me va fer adonar de que estava ja á Italia. Aixís era, en efecte, puig Vintimiglia aparexia al cim d' una elevada montanya.

SAVONA

Jo no sé si es sols aprensió meua. però es lo cert qu' aixís que per primèra vegada vaig entrar á Italia, me va semblar ja qu' era una nova vritat tot quan s' es escrit respecte á lo bonich y encisador del pays. Lo cel blau, veritable dossier d' aquellas hortas, d' aquells jardins may sense flors qu' adornan Sant Remo, Taggia, Rivaligure, Altenga y altres que fora ociós nomenar, convida verdaderament á fe d' aquell pais lo bresol de la poesia y de la música. Boscos enters formats per oliveras qual naixensa 'l temps ha oblidat ja, aquells dilatats canemars que tanta fama donan á Italia, las innumerables moreras que per tots los indrets se divisan, fan que la distancia de cinch horas en tren de Vintimiglia á Savona, passin com veritables minuts, puig la varietat de vistas, las isletas que hi ha al peu de la costa, las bahias encantadoras, las flors de mils colors, tot juntat als cantichs del mariners, al murmuri de las onas y á la vista de las hermosas piemontesas, se succeheix tan depresa com las vistas d' una llanterna magica.

Avans d' arribar á Savona, varem rebre los viatjers la nova de que un fort ayguat habia trencat la linea entre Vado y dita capital, resultant d' aqui que tinguessem que fer un trasbordo en pesimas condicions y que no puguessem atrapar lo tren que va de Savona á Turin á las 4 y 20 de la tarde. Aquesta interrupció va fer que conegués á Savona, població de 20 mil ánimas situada al peu mateix del mar, pero l' incuria dels governs sens dubte, ha fet que son bonich port no pugui servir per falta de limpiesa ni pera barcos de poch calat, puig la sorra acaba de cegar-lo per complert. Moltes y bonas fabricas de porcellana, terrissa y de potassa conté la ciutat poch notable sino fossen las runas del magnífich palau de Julio II y la catedral qu' es bastant agradable á la vista.

No savent com passar la nit vaig anar al teatro nomenat «Politeama Savonense», ahont representaban en piemontés, llengua bastant comprensible als catalans que coneguín un poch lo francés. Res de particular tenia 'l teatro com tots los d' estiu fets alló que 's diu á cops de puny, y no era mes gran que 'l teatro de la Comedia de aquesta ciutat.

TURIN

Al demati següent vaig marxar cap á Turin. Lo tren desde Savona atravessa lo menós vint tunels fins arribar á Bra, mes allí comensa á trovarse ja 'l Po que va anguilejant per una plana que no 's deixa fins á Turin mateix. Lo Piemont fora aquesta gran planura, podém dir qu' es en extrem montanyós de manera qu' al arribar á la vista de Moncalieri, l' estació avans de Turin, las montanyas tornan ja á presentarse. A Moncalieri hi ha un magnífich palau propietat de la casa de Saboya, ahont lo ex-rey d' Espanya En Amadeo 1.er va estar per espay de quatre mesos apres haber abdicat la corona, no sortint d' allí mes que pera anar á Turin á presidir las festas que la ciutat li dedicava per la revinguda á sa patria.

Al mitj dia s' arriba á Turin, la ciutat qu' ab rahó anomenan la mes bonica d' Italia, lo punt de partida de la seva ciutat, y antigua cort dels reys de Cerdenya y duchs de Saboya. En 1416 l' Emperador Segimon va elevar lo comptat de Saboya á Ducat baig la soberania de Victor Amadeo. La monarquia sarda no passá á mans dels duchs de Saboya fins en temps de Victor Amadeo II que disgustat del govern va abdi-

car en son fill Carlos Manel en 1730, qui regná gloriosament guanyant provincias que sos successors al impuls de la Republica francesa habian de perdre. En efecte en 1810 lo regne de Cerdenya no s'estenia mes que 'n lo territori de l'illa d'aquest nom, i res l'hi quedava en lo continent!

L'any 1815 se van tornar al rey de Cerdenya los seus Estats, y 'l que fins allavoras habia sigut un regne reaccionari, va compendre millor sos interesos y alsá la bandera de la llibertat posantse al devant del moviment revolucionari d'Italia. D'allavors son las guerras ab los austriachs y en va en 1849 Carles Albert va intentar sostenirse en la Lombardia per la causa de l'unitat, puig las derrotas de Custozza y Novara 'l van fer abdicar en son fill Victor Manel II que completá los desitjos de son poble.

Avuy l'Italia es una, mes no satisfeta encara, puig lo partit de l'*irredenta* trova germans que viuen subyugats per lo ceptre d'En Francesch Joseph 1.er y altres com lo Cantó del Tessino per l'autoritat de Berna. Del ducat de Saboya y 'l comptat de Niça sembla que per ara no s'en recordan.

Turin presenta un magnífich cop de vista al viatjer qu'hi arriba, puig al baixar del tren en la espayosa estació, 's trova en la plaça d'aquest nom adornada ab un jardí á l'inglesa del centre del qual se alsa un gran joch d'aygua.

La població d'avuy está construida damunt l'antiga *Augusta Taurinorum*, ab tot se te que distingir entre la ciutat moderna y la que encara conserva restos del temps en que hi dominaren los ostrogoths. La part antiga separada de la nova per las plaças de Sant Carles y del Castell no ofereix res de particular; però si aquesta que justament es digna dels elogis que tothom ne prodiga.

A Turin no trovareu una plaça per petita que sigui sense que l'adorni una estatua. La plaça Cavour ahont hi ha un rich monument en marbre de Carrara alsat á la memoria del distingit piemontés, per l'Ajuntament de la ciutat que 'l veje naixer, crida deseguit l'atenció.

En la plaça de Sant Carles hi ha l'estatua ecuestre de Manel-Filibert duch de Saboya, 'l vencedor de Sant Quintin. L'estatua es de bronze y deguda á Marochetti, francés de nació. Figura l'entrada del Duch victoriós en la ciutat en lo precis moment en que pera anunciar al poble mellor la pau ja existent, prova d'envaynar l'espasa lo que li dificulta lo caball

que s' encabrita. En lo sócal igualment de bronzo s' hi representan en sas quatre caras, los comptats de Aosta y Niça, lo principat del Piemont y 'l ducat de Saboya.

Frente á la derruida ciutadela de la que 's conservan sols los quartels y la porta antiga, hi ha l' estátua del defensor de Turin l' immortal Pietro Micca, també en bronzo y deguda al celebre Cassano. Lo defensor de la Ciutadela esta en actitut de posar foch, ab la metxa encesa, al polvorí, acte d' abnegació que lliurá á sa patria de l' opresió estrangera.

Lo duch de Carignan que tan se va distingir en la batalla de Novara ahont una bala austriaca li va matar lo caball, te un monument en la plaça d' aquest nom que fou fet á expensas del seu germá 'n Victor Manel II. Lo duch está baixant de caball tenint ja un peu á terra mentres aquest ab lo coll estirat y semblant talment veurel espernegar, va acabantse. En lo sócol hi ha diferents relleus alusius á la batalla y en un dels costats s' hi llegeix lo següent: «*Va sapiguer venjar ab valor est afront de la fortuna.*»

Son dignes de visitarse lo *palau Madama* construït en 1416 y qual fatxada si be en petit te molta semblança á la del Palau real de Madrid que dona al Arch de l' Armeria; lo palau de la Cisterna, lloch ahont nasqué y morí la virtuosa Victoria esposa de 'n Amadeo I, situat entre'ls carrers de Carles Albert y de Sant Domingo; la ex-embaixada de França antich palau de Birago de Borgaro y la catedral dedicada á Sant Joan que si be es petita, sa bonica arquitectura convida á visitarla y buscar entre las sepulturas que l' adornan la del celebre Leyssel, Arcabisbe que fou de Turin y avans Bisbe de Marsella.

Las iglesias son numerosas puig passen segons me van dir de cent, pero sols son un poch renombradas, Santa Cristina, Sant Carles Borromeo, la Trinitat, sens dubte la millor, y Sant Felip Neri que li va ben aprop. La iglesieta del *Santo Sudario* está unida com la catedral al palau dels reys y en ella s' hi conserva dins una riquissima escaparata lo llançol ab que fou embolicat lo cos de Jesucrist al esser enterrat.

Lo visitar 'l Santo Sudario, porta per la má á ocuparnos una miqueta del palau real, ó mellor del que fou lo palau dels reys del Piemont. Aquest es petit pero molt notable. S' hi puja per medi d' una escalinata que va dividintse en dos al primer replá, tota de marbre Carrara adornada de cuadros dels mellors mestres de l' escola piemontesa. Las salas van se-

guint per aquest ordre; primerament be una molt gran fins á la que pot lo poble arribar, després una sala ahont hi están los empleats de la real casa, segueixen la sala dels vasos etruscos, colecció formada per Carlos Albert, la cambra de la Czarina perque hi ha una arcoba ahont hi dormí l'emperatriu de Russia quant aná fa alguns anys á visitar lo rey de Cerdenya Victor Manel; la sala dels consells de ministres, la sala del trono ahont aquest s'hi conserva y es per cert en extrem modest puig hi ha casas particulars qu'usan mellors cadiras. En aquesta sala Victor Manel rebé á la diputació toscana quan va votar sa annexió á la Cerdenya. Després segueix la sala destinada á recepcions particulars é íntimas dels reys, la destinada á esmorsar, la dels retratos, en un dels que vaig veure la familia de 'n Carlos IV d'Espanya, puig hi habia 'n Fernando VII, en Carlos y la María Isabel esposa que fou del rey Francisco I de Napols, retratos aquets de quan tenian ditas personas de sis á set anys: ve luego la sala menjador, la capelleta y la sala de ball ab una llarga fila de columnas de marbre de Carrara totas d'una pessa. Aixó en lo primer pis, puig que 'n los baixos hi ha las habitacions de la reyna que son reservadas. Lo jardí del palau tots los dias festius es publich de onze á tres de la tarde y es lo lloch predilecte de la bona societat turinesa que hi concorre á escoltar las armoniosas sonatas d'una musica militar.

Además del teatre qu'es digna obra del compte Alfieri y veritable patró del de Napols, mereix una particular visita l'Universitat. Es aquesta notable y especialment lo claustre per ahont s'hi entra fet tot á archs á dos pisos y quinas parets están plenas de relleus é incrustacions. La Biblioteca junta al mateix edifici, conté preciosos manuscrits dels hereus y personatjes distingits de la casa de Savoya, y especialment tothom se fixa en los raríssims manuscrits obra del immortal Ciceron. Aquestos son en sa major part cartas á la seva muller publicadas ja quasi-be totas.

Lo museu egipci es igualment mereixedor d'una visita puig format per en Devretti consul de França en Egipte pera destinarlo al Louvre, va comprarlo lo govern sardo y ab justicia crida l'atenció dels inteligents y dels que com qui aquestes ratllas escriu, son profans en bellas arts. Las estátuas de Tutmosis I, y II, Amenofis II conegut per Memnón, la de Ramsés IV ó sigui 'n Sesostris la mellor estátua egipcia que

's coneix, la colosal de 'n Osymandias, los quadros, utensilis de cuyna y d' agricultura, armas, momias, manuscrits y mil altrás cosas en las que sols de passada vaig poguer fixarme, fan que jünt ab lo quadro cronologich de mes de 100 reys anterior á la decima octava dinastía, se consideri aquest museu com lo quart mes complert en son género, puig sols l' avansan los de Londres, París y Berlin.

Si per un moment deixém la ciutat y aném á paseijarnos per las voreras com cap poéticas del Pó, y estenem la vista ja sobre la inmensa planura que per un cantó s' abarca, ja sobre las montanyas que mitj enrotllan á Turin, lo primer que cridarà nostra atenció será l' iglesia de Superga feta construir al cim d' una montanya per Victor Amadeo I en 1706 en commemoració á haver los francesos alsat lo seti que tenian posat á Turin. En aquesta iglesia descansan las mortals despullas dels reys del Piamont essent l' ultim qu' hi ha sigut enterrat en Carlos Albert ja que 'n Victor Manel II per ara descansa á Roma en lo Panteó.

Mes á la vora del riu hi ha 'l paseig al que dona nom lo *Castello del Valentino* punt de reunió de tots los que surten á paseijar los diumenjes á la tarde. Un xich mes lluny se divisa 'l palau Stupinis lloch de reunió pera las casseras reals.

Poch temps vaig tenir veritablement, pera visitar Turin, mes ab tot crech haverne donat una idea bon xich estensa de lo mes principal. Turin es una ciutat de la que al despedir-men pera marxar á Ginebra, ho feya ab lo mateix sentiment ab que 's veu perdrers de vista l' alta agulla del poblet que 'ns ha vist neixer quan per primera vegada un se 'n allunya.

LO MONT-CENIS—GINEBRA

Al eixir de Turin altra vegada 's presenta á la vista aquella rica planura de que avans he parlat, més es pera deixarla ben promte, puig los Alps se van acostant, no parant fins á estrenyer lo ferro-carril en un petit espay de terreno.

Los Alps han tingut cent autors que 'ls han descrit, y alguns d' ells com haig pogut fulleijarlos creya tenir una idea un bon xich complerta de lo que son aquellas altas crestas ahont Annibal hi va perdrer un ull y Napoleon I la flor y nata de son exercit. Totas las descripcions que 's fan d' un lloch

qualsevol poden explicar d' un modo ben fet la cosa que 's descriu, mes quan se tracta de fer ab la ploma relació exacta de lloch ahont la naturalesa es l' única que deu pintarse, allavors la descripció no pot esser may verídica y 'ls colors sempre serán poch vius. Aixó 'm passa al tenir qu' ocuparme d' aquesta barrera en quals cims los nubols se confonen eternament ab la neu, y 'l soroll de mils cascates de corrent cristallina ab l' oretg tempestuós que travesa entre pins y abets produheixen sons d' una armonía sublim per l' estranya.

Portant los Alps sempre á má dreta, s' arriba á Sussa, ciutat de 3000 habitants cap de Bisbat y que res te de notable com no sigui sa situació topogràfica, puig está al repeu mateix d' aquellas montanyas altíssimas qual mes gran entre totes las dels voltants es lo Mont-Cenis. A la boca del tunel obert en lo cor d' eixa montanya, no tarda en arribarshi, puig après d' Sussa l' *exprés* sols s' atura en l' última estació italiana, en Bardoneche situada á cinquanta metros d' aquell.

Lo tunel del Mont-Cenis, obert á la vegada per França y la Italia fa poch anys, ab l' ajuda de poderosas máquinas y al ensemps de la brujula, pera seguir una mateixa direcció, té á l' entrada quatre oberturas á má dreta que donan á unas vertents de la mateixa montanya, pero passadas aquestas, lo tren puja una rapidíssima pendent, que no pert quasi-be fins al esser al descubert en la frontera francesa. Dins del tunel á cada hectometro hi ha una petita casilla per habitarhi un guarda que 's renova molt sovint.

Lo tren ab que jo anava qu' era l' *exprés* que surt de Turin á las 9 en punt del matí, va tardar en recórrer tan gran tunel, vinticinch minuts, lo que es ja un regular ratet d' estar desota terra.

La pendent qu' hi he fet notar fa, lo tunel, dona origen á una baixada rapidíssima aixís que se surt á la claror del dia pera anar á parar á Modana, primera estació francesa, per lo que lo tren marxa ab tota calma y ab tots los frés, per una línea serpentejada.

Allavors lo tren atravesa la Savoya que fins l' any 1860 fou italiana, y passa per una porció de poblats que semblan ab sas casas de fusta, veritables reproduccions d' aquellas cosetas que venan en las quincallerías ab sos balconets pintats de vert y de vermell sas teuladas. Alló es encantador y sols respira aquella dolça tranquilitat patriarcal de que 'ns parlan al-

gunas historias, puig verdaderament ja sembla que aquelles casetas que mitg amagan los abets y 'ls pinars, tinguin d' esser las vivendas dels pobres saboyarts que recorrent lo mon ab una marmota, van captant un rosegonet de pa.

Després de cambiar de tren en Culoz pera anar á Ginebra, s' arriba á Bellegarde, ultima estació francesa, lloch ahont hi ha l' Aduana mes escrupulosa qu' haig vist, puig fins me van escorcollá, al tornar de Suissa, las butxacas de l' ermilla, per si portaba algun rellotje.

A las set de la tarde era ja á Ginebra, la ciutat hospitalaria refugi dels proscrits politichs de totas las nacions, la patria de reformadors tan grans com Calvino y filosóps com Joan Jaume Rousseau. Lo sol comensaba allavoras á estendrer sos ultims raigs demunt las tranquilas onas del llach Lemán y 'ls encrespats pichs de glas del Mont Blanch que vetlla per Ginebra á l' altura de 4,785 metros sobre 'l nivell del mar.

Lo cantó de Ginebra independent fins á l' any 1815 en que voluntariament va entrar en la Confederació Suissa, es pot dirse l' unich que no es del tot montanyós puig per lo cantó de França s' hi trovan bonicas praderías y planas ahont pasturan centenars de vacas y caballs de magnifica planta.

Lo primer que visita tot estranger al arribar á Ginebra, es l' illeta de Rousseau, situada quasibé en lo bell mitg del Ródano y ahont si entra ab l' ajuda d' un pont en forma d' angul. En aquest lloch que es sols com tres vegadas l' illeta que tenim aquí en lo Parch, té en lo centre l' estatua de tan gran filosóp, vestit en trajo romá y ab actitud d' escriurer lo «Contracte social,» obra escultórica aquella del célebre Pradier.

La població nova es en extrem bonica y especialment la situada en los alrededores del Ateneo ginebrí y jardí botanieh. Allí hi ha la capella russa, edifici quadrat ab las cúpulas de bronzo daurat y d' un gust que no pot tenir millora. Com á iglesia católica cal nomenar la del Sagrat Cor, après la catedral dedicada á Sant Pere, edifici del segle VIII ab un cor quals cadiras son de l' época del renaixement; però lo que sens dubte será lo millor de Ginebra al esser acabat del tot, será lo teatre que prop del Museo Rath s' está construint.

Com á bibliotecas Ginebra no te qu' envejar res á ningú, puig la té completíssima passant de 80 mil volums los que conté. Fou fundada per Calvino y junt ab la Academia ahont s' ensenyan tots los rams del saber humá donan una bona

mostra de la marxa progressiva que Ginebra segueix en lo referent á la cultura é instrucció que deurian esser las dos úniques armas que tindrian de esgrimir los pobles.

Com á llocs de recreo. además del jardí botanich, te Ginebra lo Jardí inglés, situat al peu mateix del llach, y un petit *square* ahont s' hi alsa lo monument que 'n dihuen nacional. Allí hi ha en lo centre dugas estátuas colosals, que representan á la Suissa en l' acte d' abraçar la població de Ginebra quan ha votat la seva anexió á la Confederació helvética. Las estátuas son de bronzo y en lo zocal s' hi llegeixen diferentas inscripcions alusivas al fet commemorat.

Quant vaig dexar Ginebra 'ls dos dias d' haverla tan rapidament recorreguda me semblá que verdaderament una ciutat com aquella tan lliure, podia sols esser la patria del autor de l' *Emili*, puig may en pobles atrassats ahont naturalment per aquest sol fet, hi regni lo despotisme y la opressió, poden surtirne grans homes. Lo ser humá en una nació absolutista si be te inteligencia, es com l' aucellet que tenint bonicas alas, acostumat á la gabia no sab fer us d' aquest dó que Deu li ha dat.

Fins á la vista, disposi de son atent amich que l' estima. S. S.

JOAN MALUQUER VILADOT.

DE GIRONA Á PERPINYÁ

(Primer premi de prosa en lo certámen de Sans.)

I

ERA, si mal no 'm recorda, lo dia 2 de Novembre del any del Senyor 1877.

Las quatre de la tarde havían tocat poch feya en los campanars de la ciutat de Girona, quant á sa estació arribava, vomitantne fum de sa locomotora, lo tren sortit de Barcelona; descarregant munió de gent de tota classe y mena en mitx de la cridória qu' en tals cassos s' origina. Atrets per lo reclam de las firas que per la festa de S. Narcís, benaventurat patró de la invicta ciutat, se celebravan, los forasters acudían en major número del acostumat, pagesos la major part dels pobles dels encontorns, que, no haventse mogut may del cau, miran embadalits qualsevol cosa que 's presente á sa vista.

No pretench ocuparme d' aquets últims; per lo tant los deixarém dirigirse á la ciutat com á remat de ovellas sortint del corral y, si vostés m' ho permeten, nos quedarém ab uns poch al sortir de la estació, dessota un tinglado rónech (qu' es lo calificatiu. que millor li escau) y allí es ahont hi havia, en lo temps á que 'm referesch, las diligencias que anavan á Perpinyá.

Mentres carregan los equipatjes y fardos en la que va á sortir, va un empleat ab una grossa llista cridant als que ja tenían presos los puestos anticipadament.

—Magin Prat.

—Servidor.

—¿Vosté té una *place*¹ de cupé?

—La de la dreta. Ja l' he pagada á Barcelona y en bona moneda.

—Está bé, home, está bé. Ningú li diu pas que fassi moneda falsa! Jules Desplats! Jules Desplats! *Est-ce* que no ha pas vingut? ¡Y té una *place* de cupé *arrêtada*. Mr. Desplats! repeix cridant més.

—Deu ser un francés que venía ab nosaltres, diu un; sí, está prenent no sé qué en lo restaurant. Aquestos gabatxos no poden estar un instant sense donar torment á las barras.

—José Bonet! Quatre *places* d' interior. Vostés tenen la rotonda. ¿Veyám? Molt bé. Emilio Morros! Vosté á la banqueteta? Bé, ja poden anar pujant. ¿Está ja, *conducteur*?

—Tot seguit. Cal despatxarvos, sentiu? crida 'l majoral als que lligan los fardos. Si us deixessin fer no *finiriam* may de sortir. Tira aquesta corda!

—*Bougré!* No sembla sino que sigas l' amo!

—*Mais* si vinch ja 't faré obehir.

—*Tu l'as dit.*

A n' aquí 's dirigeixen mútuament unas quantas paraulas de las que no 's troban en cap diccionari, no obstant y ser usadas molt frecuentment per homes d' aquesta classe, y que, llensadas al ayre, no 's poden classificar de música celestial perque menos de celestial crech que de tot tenen.

Es d' advertir que no surtía diligencia en la que no hi hagués la seva corresponent baralla entre 'l majoral y demés.

—*Allons, allons! vite!* que 'l temps passa, diu l' empleat. *Mr. Desplats! qué diable faites vous?*

—*On y va, on y va!* crida 'l francés ab la boca plena, sortint corrent del restaurant y dirigintse al cupé. *Vous pouvez marcher quand il vous plaira.*

—Ja hi son *tous*? crida l' empleat. Anem, *en route.*

Lo majoral fa petá 'l fuet. La diligencia va á arrancar.

—Alto, espereume! crida una veu esquerdada, sortint per entre un munt de farcells y cistellas que avansan en direcció al cotxe y hauría semblat caminessin sols á no ser per unas descomunals sabatas que servían de base á n' aquest feixuch monument d' *ordre descompost* y que deixavan endevinar que

¹ Las paraulas francesas ó *patois* las posém sub-ratlladas deixant á la intel·ligencia del lector sa justa pronunciació.

detrás s' hi amagava una menestrala d' aquellas que poden dormir dretas, tal esplanada tenen per peus.

—Qué no hi há puesto?

Si fait. Resten encara una *place* de cupé y dos á la banqueta *pour choisir*. Ahont voleu anar?

—A Perpinyá, respon la interpelada comensant á traure 'l nas per entre 'ls farcells que deposita á terra; á Perpinyá. Jo no faig com aquestas que 'n diuhen viatjar d' anar á Camallera, á Cassá ó á Figueras. Jo no 'm moch may pero un cop que faig un viatge vaig lluny. Ho faig com cal.

—*Mais* qui *vous* pregunta axó? Quína *place* voleu? La del cupé ó las de la banqueta?

—Qu' es axó de la banqueta?

—Son las *places* del costat del senyor.

—Allá dalt? ¿qué m' ha pres per gat pera enfilarmhi?

—Aquí té la escala.

—No, no; no veu que sò una senyora y que pujant... Prench l' altre, prenh l' altre.

—Lo cupé? está bé. Costa deu pessetas.

—Ahont va ara? Fugi d' aquí! Que 's pensa 'ls robo 'ls diners? Diguim l' últim, diguim l' últim.

—Senyora, axó no es com qui compra peras ..

—Bé, no 'm farà cap rebaixa?

—No pot ser. Si 'l vol cal dirho *de suite* perque *estém en retard*.

—Tinga, me 'l quedaré. ¡Si no hi ha més remey! Aquest bon oncle va tenir l' ocurrencia de morir-se á Perpinyá y, está clar, tinch d' anarhi per precisió. Perque ha de saber que m' ha feta hereva.

—Bé, á mí que 'm conta! Munti.

—Ay! Ajudim á pujar sino no podría. D' ensá que 'm van obrir la font, estich tota defallida.

—*Ça y est*, diu l' empleat aixugantse la suor que ab tot y ser en Novembre li ha arrencat l' esfors de sostenir tan descomunal pes; perque es de advertir de pas que la senyora en qüestió, no obstant y la font, era molt favorescuda per la naturalesa, tenint totas las parts del seu cos tan desenvoladas en proporció com los peus, que ja coneixém.—Ah! lo seu nom?

—Mónica Cumellas, pera servirlo.

—Ja pot seure. Poseu aquestas cistellas á la vaca.

—No, axó es meu, no vull deixarho.

- No pot pas durlas al cupé.
- ¡Oh! es que las necessito. Ahont va á parar? Hi porto tot lo meu; menjar y altres cosas.
- Al cupé no hi cap. Té d' anar ab l'equipatje. Té, noy; prou fem de pendrerla á vosté que quasi caldria que pagués doble *place*.
- Es ben poch amable vosté ab las senyoras.
- Anem, acabi d' entrar, si no la deixém.
- ¡Malagradós! va murmurant la senyora Mónica mentres busca l' assiento que li pertoca.
- Fassis un xich enllá; si es servit, diu al senyor Magí, que axís me quedaré en lo recó.
- Moltas gracias! No pot ser. Jo tinch aquest puesto reservat pera mí, fa dias. Lo de vosté es al mitx.
- Uy! Vaya un altre! ¿Y vosté tampoch vol móurers? diu dirigintse al francés.
- Qué voulez vous?*
- Eh? Posis aquí y jo passaré allá, respon signantli 'l recó.
- Ah! bon! par exemple!*
- Que diu? Y no 's mou!...
- Ah! entrareu d' un cop? crida l' empleat rabiant al temps de pitjarla endins y tancar ab forsa la portella; lo que fa que la senyora Mónica perdent l' equilibri cayga assentada de plé sobre las camas del senyor Magí qu' es lo quí més aprop tenia.
- Ay! eyclamá aquest.
- Allez, conducteur.*
- Lo majoral fuetejá 'ls caballs y la diligencia arrencá ofegant ab lo soroll dels cascabells, los crits de la indignada senyora Mónica y las queixas del pacient senyor Magí.
- Necessitat obliga, diu un adagi. Axís passá ab la senyora Mónica que tingué de seure en lo lloch del mitx y acontentar-sen á falta d' altre. Inútil es dir, que per xó no pará d' esclamar-se contra l' empleat, lo majoral, los passatjers, los francesos y 'l govern que tals cosas tolera. La diligencia havia atravessat mitx Girona y estava parada en lo carrer de Ciutadans qu' encara ella resava sa lletanía.
- Aquest descaró, aquesta falta de principis! tot axó han dit aquells cap-calents que van fer la revolució! La vergonya s' ha perdut avuy dia! Quí s' hauria atrevit avans á posarme la má ahont me l' ha posada aquest desvergonyit?

—Pero, dona, calli; s' atreveix á dir lo senyor Magí, lo passat, passat.

—Vosté 'ls defensa? Deu esser dels seus. Está clar, aquest mal está tan estés avuy dia... Senyora Pepa! senyora Pepa! crida la senyora Mónica aixecantse y trayent lo cap per la finestreta. Vol alguna cosa?

—Y aixó que se 'n vá?

—De la llengua, murmura entre dents lo senyor Magí.

—Sí, ja ho veu; un viatge.

—Ahont vá, ahont vá?

—A recullir una herencia d' un oncle que se m' ha mort á Perpinyá.

—Y té rahó! Ara me 'n adono que porta dol! Filla, l' acompanyo en lo sentiment. Axís vá 'l mon; tot vé sense avisar. Axís me vá sortir dias passats un ull de poll. Vegi! jo que no 'n tenia cap! No hi há més que resignarse.

—Ja procuro ferho. La veritat és que jo no l' havia vist may á n' aquest oncle, pero l' estimava molt. L' he plorat! Pero es lo que jo 'm dich: qué 'n trauré de desesperarme si tampoch pot ressucitar! Anem á recullir la herencia.

—Y es grossa, es grossa?

—Jo li diré...

A n' aquí estavan de la conversació quan ja despatxada la diligencia, arrenca de nou deixant á la senyora Mónica ab la paraula en la boca y fent teñinas, tenint de nou que recorre al aussili de D. Magí pera no tornar á caure.

—Veu lo que li deya? Y axó son modos? No sabían avisar que arrencavan? Deixarme á mitja oració! Si hagués estat una cosa que 'm convingués també haurían fet lo mateix. Y ha vist, senyor...? Com se diu vosté y dispensim?

—Magí Prat.

—Ha vist, senyor Magí, que trapassera es la senyora Pepa? Ja no tindria de ser dona! Volia saber si era molt grossa la herencia. Ves quí li mana ficarse en lo que no li demanan! Que l' he cridada per ventura? No es cert?

—Vegi! jo 'm creya que sí.

—No senyor. Oh! y jo que só tan enemiga d' enrahonar! No sé que 'ls hi faria á n' aquestas qu' en prenent las cartas están horas enteras, dali que dali, apurant la paciencia del que las escolta.

—Ja té rahó que li sobra, diu D. Magí posantse bé en son

assiento y apoyant lo cap en los coixins com si volgués adormirse.

—No es per xó que siga cap secret lo de la herencia, perque al fí y al compte es la cosa més natural del mon. Aquest oncle era cosí de la meva mare y ja, quan joves, tenían de casarse. Sembla qu' ell estava enamorat, pero alló, lo que son las cosas, tot de repent ell va tenir de fer un viatge y mentre era fora fan casar per forza á la meva mare. Ne vol de gresca quan ell va tornar? Ma mare prou volía arreglarho. Li jurava qu' en enviudant ell fora 'l preferit; que tingués espera; pero no hi va valer. Al cap de uns quants dias, en los que hi va haber molt tripijoch, segons sembla, fuig l' oncle á Fransa y s' estableix á Perpinyá. Als pochs mesos vaig naixer jo.

—Ni may que hagués succehit, pensa D. Magí.

—Y que, per més senyas, diuhen tots los que l' han conegut que sò lo retrato pastat d' aquest oncle. Mort lo meu pare á n' aquest entremitx.

—Y la mare no va morir?

—Sí, trobantse á Perpinyá, á casa 'l tio. Va ser un voler de Deu que anés á finir allí sa vida. L' oncle va quedar solter y ara, com era d' esperar, m' ha fet hereva. Y que sembla que havia fet fortuna últimament! Malas llenguas diuhen si fent lo contrabando...

—*Il n' y a pas moyen de dormir avec ce bavardage.*

—Eh? Qué rondina aquest gabatxot? Siga com siga, los pinyons ell los tenía y jo no 'ls dexaré perdrer. No faig bé, senyor Magí? Digui. Eh? S' ha adormit!

En efecte, 'l aenyor Magí, cansat de la xarrameca de la senyora Mónica, havia adoptat lo recurs únich de ferse l' adormit, roncant d' un modo suficient á ferho creurer. Veyent la senyora Mónica que era inútil seguir enrahonant, tancá la boca ab prou sentiment del seu cor y encara que á ratos probava de mourers pera despertar á son company de viatge, lo senyor Magí, ab estóica paciencia, feya l' orni y roncava més y més fort.

II

—Si voleu sopar, aquí hi há la fonda, vingué á dir un mosso d' ella al pararse la diligencia en la Rambla de Figueras. Tant bon punt ho havia dit ja pujava 'l francés escala

amunt á entaularse. Don Magí, mogut com per un resort; se despertá també á lo millor del seu son y deixá sola á la senyora Mónica que exigía del majoral li baxés los cistells, perque en ells hi duya 'l sopar. Negantse aquest rodonament á ferho y vistas las bonas y las malas, no tingué més remey que pujar á la fonda, entrant quan ja tots estavan entaulats y sentantse al bell costat del pacient D. Magí, que estava bebent en quell moment y qui al véurerla no pogué contenir una ganyota de disgust, que 'l feu escanyarse, tenintse d' alzar de taula y estar tossint més de cinch minuts en un extrém del menjador.

—Al instant torném á *partir*, crida 'l majoral, perque cal recobrar lo temps perdut.

—Oh! no vagi depressa qu' ara tot just m' assento, diu la senyora Mónica.

—Axó no hi fa pas res; qui no siga al cotxe *resta* en terra. *Voilà tout*.

—Ho veurém. Jo tinch pagat fins á Perpinyá y m' hi durán.

—No pas si tarda. Ja per vos hem perdut mitxa hora en sortint de Girona y no vull que m' *arribé* com la setmana *derniera* que 'm van multar perque vaig *manca* 'l tren de Perpinyá.

—¿Qu' es axó?

—Pollastre rostit.

—D' axó 'n diuhen pollastre? No diré jo que 'ls ossos no ho sigan, perque no veig altre cosa.

—Vosté es l' última de pendre, 'ls demés ja han triat.

—Axó no es una rahò, portin més. ¡Vaya una sortida! Los altres han triat! Per ventura no pago jo com los demés perque no 'm serveixin igual?

—Dona, prengui un' altre cosa y enllesteixi sino ho perdrá tot.

—Al cotxe, senyors, crida 'l majoral tornant á entrar al menjador. Al cotxe, que aném á *partir*.

—¿Qué son aixó?

—Menuts de gallina.

—¡Y tal menuts que ni 's veuhen!

—Que no voleu venir? crida 'l majoral á la senyora Mónica qu' es l' única que queda al menjador.

—Esperi un moment. No he sopat encara.

—No espero pas, si no voleu venir vos deixo en terra, diu tot baixant la escala.

—No es lo primer cop que ho fa, diu la criada de la fonda, vágissen, creguim.

—¡Y aixó es modo de tractá á la gent?

—¡Cuyti, si no 's queda, crida 'l criat de baix l' escala, cuyti, que van á marxar!

—Ja baixo; ja baixo; ¿quant dech?

—Tres pessetas y bon profit.

—Tres pessetas y no he tastat res? Axó es robar.

—Tinga compte com parla!

—¡Cuyti! com cent dimonis! repeteix lo criat.

—Aquí las té. Pot dar gracias á n' aixó que si no ho veuriam ¡Vaya una estafa! rondina tot baixant la escala la atribulada senyora Mónica.

Per sort seva la portella del cupé estava oberta y tingué lo temps precís d' entrarhi com qui diu volant, sino la deixan.

—¡Ay! aturis, majoral, crida la senyora Mónica, s' han deixat al senyor Magí!

Inútil es dir que sos crits foren prédica en desert. Sols lo francés refunfunyá entre dents algunas paraulas, que no debían ser molt dolsas segons la cara que hi posava. Es d' advertir que 'l senyor Magí havia sortit un dels primers de la fonda y se 'n havia pujat á un dels puestos vacants de la banqueta, preferint perdre 'l cupé á tenirlo en la inaguantable companyia de la senyora Mónica, qui no tenint á qui mortificar, perque 'l francés no responía á sas exclamacions, tingué de cloure la boca per segon cop ben á disgust seu. Pero no havia passat mitx' hora que ja tornava á bellugarse y á gemegar ab més forsa que may.

—*Mais, restez done tranquille, sapristi!* digué ab ràbia 'l francés no poguentse contenir.

—¿Tranquila? Tranquila? Vosté será 'l tranquil! Es á dir, jo ho fora si no 'm queixés. Ferme pagar tres pessetas y donarme veneno. ¡Y d' aixó 'n diuhen fondas! ¡Ay, ay! No sé 'l que 'm sento. Majoral! Conductor! Parin un moment! Parin, per favor!

—Sí, en aixó pensava, respon lo majoral pegant latigasso als caballs que emprengueren lo trot ab més ánimo.

—Per Deu, parin, que 'm convé!

—Ja pararé á la Junquera.

—Descriure l' alborot que 's promogué durant l' hora que tardaren encara en arribarhi, es punt ménos que impossible.

A més del soroll de la diligència, que no es poch; lo del acompassat del trot dels caballs, que també es bastant divertit; lo dels cascabells, cops de fuèt y crits del conductor, que sols bastarían á amohinar al més pintat; s' hi juntá l' escándol del cupé armat per la senyora Mónica y lo francès, que materialment semblava que 's matessin, fent lo mateix efecte que si hi hagués tancats una dotzena de gossos rabiosos. Tant es aixís que ningú en la diligència pogué cloure l' ull per més bona manya que 's donés en intentarho.

—De bona m' he escapat, pensava 'l senyor Magí fregantse las mans d' alegría; si no 'm moch, trech ben bé la grossa!

Com tot en lo mon té fí, també 'n tingué aquest tripijoch. A mitxa nit arribaren á la Junquera y mentres mudavan lo tiro sortí com una fúria la senyora Mónica, pero contra lo qu' era d' esperar, no se sentí sa veu en un bon rato, ni se la vegé fins á tant que la diligència torná á posarse en marxa.

De la Junquera al Perthus es poca la distancia y 's passá sens contratemp de cap especie. Al arribarhi feren baixar los passatgers com era la costum y mentre esperavan en lo baracon que 'n deyan Aduana que descarreguessen los equipatjes, los feren presentar los passaports.

—Oh, jo no 'n porto, digué la senyora Mónica al gendarme.

—*Et pourquoi pas?*

—Qué diu?

—Que perque no 'n porta? traduhí un passatger.

—Me sembla que faig cara de persona decent.

—Es á dir que á nosaltres que no 'n duhém nos tracta de lladres? Sent lo que li diuhen? Que no passará.

—Cóm s' enten? Jo tinch pagat!

—Pera abreviar; aquí com per tot fou tal la gatzara promoguda per la senyora Mónica, que 'l gendarme no insistí sols per no sentirla.

Passaren després al registre dels equipatjes y allí fou Troya. La senyora Mónica dreta en mitx de tots sos fardos y cistells, com una lloca en mitx de sos pollets, torná á empéndrerla contra 'l majoral:

—Veuhén? bé 'ls baixa ara; ara que no 'ls tinch de menester. ¡Ay Senyor! Jo no sé á n' aquest home lo que li faría! ¡Y quan los hi demanava pera menjar un bossí no ha volgut donarme'ls! Es clar, deu estar avingut ab los de Figueras que

per haver pagat tres pessetas en bona moneda, ¡malaguanyadas! ab un xich més me matan.

—Vegi, enllesteixi, que vosté es l'única que falta registrar.

—A mí ningú 'm registra.

—Veyám. Obri 'ls fardos.

—Obri'ls vosté si vol, jo no sò criada seva. Després que m'ho remenarà tot, enterantse de las mevas cosas...

—*Vous n'avez rien à déclarer?* preguntá 'l *gefe* acostantse.

—Que si té res que declarar, traduheix lo passatger veyent á la senyora Mónica encantada devant del carrabiner.

—Qué si tinch res que declarar? Qué vol que tinga? ¡Ah, sí! ¡Vaya si tinch! Escrigui, escrigui: declaro que 'l conductor no ha volgut parar la diligencia quan jo li demanava, per... per... porque 'm convenía ¡vaja! Hi há cosas que no está bé...

—No es axó, dona, li demanan si porta contrabando.

—Cóm s'enten?... Qué ho diu pera insultarme? ¡Ay, Senyor! á cuántas cosas está exposada una senyora sola! Si 'l meu marit fos viu, ell que no era tant curt de geni com jo, ja 'ls en hauría dit algunas y ben merescudas.

—¡Tant de bé va fer Deu de emportarse'l. ¡Pobres de nosaltres que hagués sigut aquí! Hauría coronat la festa; murmura D. Magí tot pujant á la banqueta pera no ser vist de la senyora Mónica.

—Axó qu' es?

—Lo sopar que, per culpa del majoral, no he pogut menjar. ¡Miri quín goig que feya!

—Bé, ja pot tancar.

—Tornémhi, donchs, diu lo conductor.

Als dos minuts ja estava tothom en son puesto y tot á punt de marxa.

—Si tenen voluntat de donar alguna cosa, diu un dels mossos ficant lo cap per la finestra del cupé.

—Y per qué! pregunta la senyora Mónica.

—Per haver carregat los equipatjes.

—Que paguin los de la Aduana que 'ls han fet baixar. Axó no es compte meu. Ho haguessin fet quan jo ho demanava.

—Está bé, diu lo mosso malhumorat, pujant lo vidre pels nassos de la senyora Mónica; sempre m' havia figurat que fora vosté la única que 's donaría á coneixer!

Passarém per alt lo camí del Perthus á Perpinyá durant lo qual hi hagué tranquil·litat en la diligencia, gracias á haberse

quedat dormida la senyora Mónica, cansada sens dupte de cansar als demés. La diligencia passá l' pont llevadís del portal de Perpinyá, la porta Nòtre Dame y s' aturá devant lo despax. Allí, entre 'ls crits de mossos de fondas que tots oferían la seva com á la mellor, sent axís que no n' hi há cap de bona, dit siga entre paréntesis, tornaren á descarregar los bultos y tornaren á comensar las exclamacions de la senyora Mónica al veure que ab los sotrachs s' havia romput una ampolla de ví que duya precisament en lo cistell de la roba de vestir, ahont l' havia posada creyentse que ab lo tou de roba aniria garantida de lo que tot justament li havia succehit. Ja poden figurarse en quin estat quedarian los vestits ab l' amaniment d' un porró de ví; lo que no 's poden figurar de cap manera, es lo qu' arribá á sortir de la boca de la senyora Mónica. Alló era una pluja, una tempestat desfeta de impropis contra tots los de la diligencia, desde 'l primer empleat fins al últim mosso, incluhenthi també als passatgers que no havían tingut més culpa que la de aguantar tot lo camí una plepa per l' estil.

—M' está bé, acabá dient, m' está bé per haver sortit en divendres. ¡Y jo que me 'n reya! May més, may més me tornaré á succehir!

—¡Qué més divendres que vosté!! esclamaren tots á una 'ls passatgers, escapant com de la peste de la senyora Mónica y renegant á coro del viatge de Girona á Perpinyá.

JOAN MANEL CASADEMUNT.

A LA VORA DE LA MAR

MEDITACIÓ

Com s' axampla l' esperit
Cá la vora de la mar,
enlayrantse á l' infinit
per la fosca de la nit
que voldria travessar!

Los ulls de l' ánima giran
per l' espay d' immensitat,
hont remors de Deu suspiran
y 'ls estels guaytan y miran
d' aquest mon la soledat.

Y esguardant lo Cel sens fi
des lo trist desert del mon
diu, jo vull anar allí
les amors per veure hon son
que no trob ni esper aquí.

Senyor de tot lo creat,
Deu de la gloria del cel,
á mon cor assedegat
en lloch d' aygua li han donat
l' esponja ab vinagre y fel.

Sixanta segles en plor
y de tot lo mon la veu
son lo gran crit de mon cor;
anima devant la creu
l' esperança qui se mor.

A la mar y á l' esperit
fitas posares, bon Deu,

y la superbia alsa 'l crit
per rompre 'l llindar prescrit
hon comensa 'l regne teu.

Tú 'ns donares, oh Senyor,
per fre de la llibertat
la germandat del amor;
y en lo mon d' iniquitat
la germandat sempre anyor.

Nous fariseus han vingut
á vendre vida ab la mort;
y ton poble 'ls ha cregut
y ta lley han abatut
exalsant la del més fort.

Lo bé ab lo mal se confon,
diu la Mort que tot es seu,
monts y valls calvaris son...
carnatge n' han fet del mon
los qui no 't volen per Deu.

Com si á la vall de tot plant
prou no n' hi hagués ja de dol,
de tu l' home 's va allunyant
y ja té casi al devant
l' abis d' etern desconsol...

.....
.....
Nit callada, nit callada,
nit dels secrets del Etern.
puix tens la terra endolada
no m' amagues l' estel-lada
per no caure dins l' infern.

Dexa 'm sentir l' armonía
que del cel desconegut
á la terra encara envia
Deu ab l' oratge que cria
y ab la mar que ha somogut.

Tú bé saps, oh Nit, d' hon venen
l' ayre, la vida y l' amor,
les forces que 'l mon sostenen,
y les mans que 'ls llums encenen
de la gloria del Senyor.

Tú bé saps, qu' Ell ens ha dit
que en los cels té son palau,
y que per çó de petit
jo guayt los cels fit á fit
demanantli d' ells la clau.

Tú bé saps que l' Esperansa
l' infantá l' amor de Deu
per l' hom que en la vía avansa
de la justicia, y no 's cansa
de cercar lo regne seu.

A la seua imatge fet
l' infinit jo li deman,
díguesme hon está retret
y mos desigs d' un sol tret
devant Ell m' aportaran...

Nit callada, nit callada,
nit dels secrets del Criador,
puix tens la terra endolada
no m' amagues l' estel-lada
que va encendre 'l bon Amor.

Mas enfosquir la tenebra
pot ton mantell desolat...
closa dels ulls la palpebra
veurá á Deu mon cor en febra
per més que estiga amagat.

No hi fa que trigui 'l bell día
del Sol de la Santa Amor
á esvahir la fosca impía
que té 'l mon en l' agonía,
ja vindrá, oh Nit, sa claror.

Sa claror immaculada
que confondrá l' hom pervers
del gran judici en la diada,
quan, ta cortina tirada,
Deu se mostre á l' univers.

MIQUEL VICTORIÁ AMER.

NOVAS

A heliografia que acompanya á aquest número es reproducció del cuadro *Café concert* del celebrat pintor barceloní D. Roman Ribera. Esta obra ha sigut premiada en lo gran Certámen de l' exposició de París.

Ha comensat á publicarse un nou setmanari catalá *La Campana de la Unió* Nostra mes completa enhorabona á sos redactors. Se 'ns ha dit que lo proxim dissapte comensará á veure la llum altre periódich.

La distingida poetisa D.ª Isabel de Villamartin deixá disposat en son testament que s' entreguessin sas joyas guanyadas en públich certámen á la Mare de Deu de Montserrat. Los admiradors d' aquesta malhaurada poetisa farán una edició de sas obras catalanas.

En lo teatre del Tivoli se ha estrenat la sarsuela catalana en tres actes, *La Guardiola*, arreglo del francés fet per D. Eduart Vidal y Valenciano.

Varias senyoretas alumnas del Col·legi que corra baix la direcció de D.ª Càrmen Uyá de Curdumí, han brodat l' escut del Col·legi Mercantil, pera que siga adjudicat com accésit en lo Certámen literari qu' aquest últim celebra en las próximas festas de la Mercé.

Així mateix l' artista D. Joaquim Torres ha pintat un cuadro al oli per lo dit objecte.

S' ha publicat y posat á la venta un tomo de poesías de D. Francesch Pelay Briz titolat *Las Baladas* y dintre pochs dias veurá la llum un volum de noveletas y cuentos originals de D. Antoni Careta y que 's titularán *Brosta*.

En un teatro de Buenos-Ayres s' han posat en escena obras catalanas. Ultimament ho han sigut *Las euras del Mas* y *Lo Rector de Vallfogona*.

A Valencia te de sortir un setmanari catalá titolat *La Degolla*. S' ha posat en venta en aquella ciutat un volum de D. Constantí Llombart, *Tipos d' Auca*.

Las poesías catalanas del llibre que pera honrar la bona memoria de la reyna D.ª Mercé forman los poetas catalans, serán escritas per los Srs. D. Geroni Roselló, per Mallorca, D. Teodoro Llorente, per Valencia y D. Celestí Barallat, per Catalunya.

D. Victor Balaguer está acabant un segon tomo de tragedias catalanas de las cuales ne te escritas ja tres y son *Las esposallas de la Mort* en tres cuadros, que es l' historia trágica dels amors de *Julietta y Romeo*, *Lo guant del Degollat* que 's refereix al alsament conegut per Las Vespres Sicilianas y *Las vetllas de la Reole*, cuadro de la cort de trovadors que tenia en son castell de la Reole la famosa reyna Na Eleonor d' Aquitania. L' argument versa sobre 'ls tragichs amors del trovador Bernat de Ventadorn ab la vescontesa Agnés de Montluzó.

Esperem ab vera ansietat coneixer aquestas novas obras de la musa del Sr. Balaguer segurs com estem que serán digna continuació de las tant celebradas *Tragedias*.

Lo Sr. Piñol, Director del col·legi de Sant Lluís Gonzaga, ha establert duas classes que han de contribuir poderosament á la propagació de las ideas catalanistas. Son, una de *Historia de Catalunya* y altre de *Literatura catalana*, confiadas respectivament als senyors D. Joseph Coroleu é Inglada y D. Fernando Sellarés.

L' *Associació catalanista d' excursions científicas* obra un concurs pera premiar ab lo títol de sóci honorari, al autor del mes ben escrit «Estudi crítich y general del renaixement catalanista en sas diferents manifestacions». Dintre pochos dias se publicará lo cartell.

Lo dia 27 del corrent la mateixa associació, celebrará una vetllada literaria pera honrar la memoria del iniciador dels *Recuerdos y bellezas de España*, En Francisco X. Parcerisa, colocantse en la sala de sessions lo retrato d' aquest artista.

Lo senyor Texeira Bastos, ab lo pseudónim d' Aurelio publica en lo *Museu ilustrado* de Oporto, tres traduccions de poesías catalanas, dos de D. Víctor Balaguer y l' altra de D. Frederich Soler.

En lo certámen de Tortosa han sigut premiats los Srs. D. Joaquim Rubió y Ors, D. Joan Manel Casademunt (aquest dos premis), D. Enrich del Castillo, D. Joan B. Altés, D. Francisco Casas y Don Ramon Forn y Bellet.

D. Joseph Fiter acaba de publicar una obreta de 32 planas ab lo títol de *Invasió dels Alarbs en la Cerdanya y reconquista d' aquesta comarca per los cristians*, la que fou mencionada per la Associació literaria de Gerona en l' any 1876. La edició es elegant y se ven al preu de 2 rals l' exemplar en casa Verdaguer.

D. Narcís Oller ha acabat una novela en estil epistolar titolada *Tres mesos de mon*. Per los fracments que 'n coneixem podem augurar molt bon éxit per son autor lo dia que veja aquesta obra la llum pública.

Está en ensaig en lo Teatre Catalá pera comensar la próxima temporada la *Cua de palla*, comedia en tres actes del Sr. Soler.

Ha sortit lo prospecte de la *Historia de Vilanova y Geltrú*, que está escribint D. Joseph Coroleu. Aquesta obra portará un prólech de D. Víctor Balaguer.

Los Srs. D. Frederich Soler y D. Joseph Feliu y Codina, están fent un arreglo á la llengua catalana del *Hamlet* de Shakspeare.

Mes de duascentas composicions s' han rebut pera lo certámen obert per lo Col·legi Mercantil, obtant als diferents premis oferts. Molt nos alegrém de que dit certámen sia tan concorregut.

Lo sumari del fascicle III de la *Rivista di letteratura popolare* de Roma qu' acaba de publicarse, es aquest: G. Pitré. *Una Variante Toscana della Novella del Petit Poncet*.—F. Sabatini. *Saggio di canti popolari romani*.—A. Parisotti. *Saggio di melodie popolari romane*.—A. Lumini. *Canti popolari calabresi di Carcere*.—R. Köhler *Das Raethschuaercheu von dem ermordeten Geliebten*.—A. Gianandrea. *Saggio di giuochi e canti fanciulleschi dellè Marche*.—Varietá.—Bibliografía. (Lo Director Sabatini publica una crítica de las *Traditions del Vallés* del Sr. Maspons.—Aixís mateix s' ocupa dels opúscols que los Srs. Maspons y Balaguer y Merino escrigueren ab motiu de las bodas Pitré-Vitrano)

Lo diumenje passat tingué lloch en lo Teatre del Circo la repartició de premis als autors ab ells distingits en lo certámen del *Niu Guerrer*. Fou molt aplaudit lo discurs del Sr. Aulés, president del Jurat, y la poesia *La nova malura*, que resultá serne autor D. Conrat Roure, que guanyá lo primer premi. Igualment foren molt aplaudidas las demás composicions.

SUMARI

S. SANPERE Y MIQUEL. . .	Orígens y fonts de la nació catalana.	209
J. MALQUER VILADOT.. .	Recorts de viatge.	239
J. MANEL CASADEMUNT.. .	De Girona á Perpinyá	248
MIGUEL VICTORIÁ AMER.	A la vora del mar.	259
	NOVAS.	204